НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

Фінансово-економічний факультет
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему:

«Соціальне страхування в Україні»

Кваліфікаційна робота бакалавра містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Студентка групи Ф-19.04/1 Задерейко Дар'я Дмитрівна
_____
(підпис)

Науковий керівник _____ к.е.н., доцент Богріновцева Л.М.
(підпис)

робота допущена до захисту _____ д.е.н., професор Бондарук Т.Г.
(підпис)

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СТАТИСТИКИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

освітній ступінь – ***бакалавр***
Галузь знань - ***07 «Управління та адміністрування»***
Спеціальність – ***072 «Фінанси, банківська справа та страхування»***
освітньо-професійна програма – ***«Фінанси, банківська справа та страхування»***

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та
страхування
д.е.н., проф. Т.Г. Бондарук
_____
«20» січня 2023 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу бакалавра
Задерейко Дар'ї Дмитрівні

1. Тема роботи: Соціальне страхування в Україні
керівник роботи к.е.н., доцент Боргіновцева Л.М.
затверджена наказом по академії від «20» січня 2023 р. № 15/2
2. Термін здачі студентом закінченої роботи 10 травня 2023 р.
3. Вихідні дані роботи: нормативно-правові акти України, що регулюють сферу соціального страхування, офіційні публікації і матеріали Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, а також здобуті наукові факти і статистичні дані, що відображають діяльність у сфері соціального страхування в Україні.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які належить зробити):
1) теоретичні засади соціального страхування в Україні;
2) аналіз сучасного стану соціального страхування в Україні;
3) напрями оптимізації системи соціального страхування в Україні.
5. Перелік графічного матеріалу: схеми, діаграми, таблиці.
6. Дата видачі завдання 20 січня 2023 р.

Керівник _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис)

Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Затвердження теми і наукового керівника кваліфікаційної роботи бакалавра на засіданні кафедри	20.01.2023	Виконано
2.	Опрацювання першоджерел по темі роботи	30.01.2023	Виконано
3.	Розробка плану роботи, методики та інструментарію досліджень	06.02.2023	Виконано
4.	Проведення економічних досліджень та їх аналіз	15.02.2023	Виконано
5.	Написання вступу до роботи	20.02.2023	Виконано
6.	Написання першого розділу роботи	06.02.2023	Виконано
7.	Написання другого розділу роботи	20.02.2023	Виконано
8.	Написання третього розділу роботи	03.04.2023	Виконано
9.	Написання висновків та пропозицій, оформлення роботи	10.04.2023	Виконано
10.	Подача першого варіанту роботи на кафедру	17.04.2023	Виконано
11.	Доопрацювання роботи згідно з зауваженнями керівника	24.04.2023	Виконано
12.	Попередній захист роботи	08.05.2023	Виконано

Студент_____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Богріновцева Л.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП……..….5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ…….....8

1.1. Сутність, принципи та значення соціального страхування в Україні…….……...…..8

1.2. Суб’єкти та об’єкти соціального страхування……...21

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ……....32

2.1. Оцінка діяльності Пенсійного фонду України…….....32

2.2. Аналіз особливостей функціонування Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття……....40

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ……...55

3.1. Зарубіжний досвід організації системи соціального страхування та можливості його використання в Україні……...…..55

3.3. Проблеми розвитку соціального страхування в Україні та шляхи їх вирішення……...67

ВИСНОВКИ……...72

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..76

ДОДАТКИ…….…..82

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі у більшості економічно розвинених країн сформовані системи соціального страхування. Виникнення цих систем є невипадковим, оскільки соціальне страхування можна визнати саме тією формою, через яку здійснюється захист застрахованих осіб від матеріальної незабезпеченості при настанні соціальних ризиків в умовах ринкового типу господарювання. За цих умов, як показує практика, ця форма соціального захисту є для працівників оптимальною.

Тому, основним завданням соціального страхування є не лише захист працюючого населення від соціальних ризиків, а й створення належних економічних умов для забезпечення їхнього майбутнього матеріального добробуту. Однак, слід констатувати, що нинішня система соціального страхування лише частково виконує цю роль. Тому необхідно переглянути зміст системи, щоб вирішити проблему зниження рівня життя та збільшення кількості людей, які потребують допомоги.

Необхідно зазначити, що українська система соціального страхування на сьогодні перебуває в стадії реформування та розвитку, триває пошук її оптимальної структури. Таким чином, тема соціального страхування на сьогодні є дуже актуально.

Актуальність теми дослідження зумовлена також необхідністю підвищення рівня соціальної захищеності населення та досягнення міжнародних стандартів життя з метою збереження соціальної стабільності та соціальної рівності. Ключовим завданням держави на даному етапі є побудова такої системи соціального забезпечення, яка здатна швидко та ефективно підвищити рівень життя соціально незахищених громадян і, водночас, не гальмує економічний розвиток.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженням теорії та практики соціального страхування займались науковці: В. Безугла, С. Березіна,

Н. Внукова, Г. Григораш, А. Дутчак, О. Кириленко, Г. Козоріз, Ю. Конопліна, С. Кропельницька, О. Петрушка, В. Плиса, І. Серватинська, С. Юрій та інші. Науковці звертають увагу на необхідність ефективного реформування системи соціального страхування в Україні з метою всебічного соціального захисту всіх верств населення. разом з тим в умовах постійних змін в економіці країни, дана тема залишається актуальною для дослідження в умовах сьогодення.

Мета кваліфікаційної роботи. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку соціального страхування в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- дослідити сутність, принципи та значення соціального страхування в Україні
- розглянути суб'єктів та об'єкти соціального страхування;
- оцінити діяльність Пенсійного фонду України;
- проаналізувати особливості функціонування Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- дослідити зарубіжний досвід організації системи соціального страхування та визначити можливості його використання в Україні;
- визначити проблеми розвитку соціального страхування в Україні та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, які виникають при здійсненні соціального страхування.

Предметом дослідження є особливості розвитку соціального страхування в Україні.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань при написанні випускної кваліфікаційної роботи були використані наступні види методів дослідження: аналіз і синтез, економіко-математичні методи (групування, порівняння, відносні та середні величини, вибіркові

спостереження, індекси тощо), економіко-статистичні методи, вибіркові обстеження, анкетування та графічні методи.

Практичне значення. Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати та рекомендації можуть бути використані для підвищення рівня соціального страхування в Україні. Висновки та рекомендації, викладені в роботі, можуть бути використані в роботі Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Структура роботи. робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (51 найменування). Сутність роботи висвітлено на 71 сторінці основного тексту, який містить 2 таблиці і 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність, принципи та значення соціального страхування в Україні

Для того, щоб краще розкрити питання соціального страхування та його принципів, необхідно звернутись до виникнення даного виду страхування та проаналізувати її.

Оскільки Україна тривалий час входила до складу СРСР, не дивно, що розвиток соціального страхування бере свій початок з радянської системи соціального страхування, тобто з 1992 року, після підписання Декрету «Про соціальне страхування трудящих» [1, с. 23].

У той час було створено Державну головну дирекцію зі страхування, яка отримала повноваження здійснювати страхування життя та страхування від нещасних випадків [2, с. 50].

У цей час страхування було націоналізовано, безпосереднє управління соціальним страхуванням було покладено на Державне страхове бюро СРСР, страхові послуги були поширені на всіх жителів і набули публічно-правового характеру. До обов'язків Міністерства фінансів входила, серед іншого, функція нагляду за діяльністю Державного реєстраційного бюро.

Найбільш поширеним видом страхування працюючих було змішане страхування, за яким надавалися три види соціального забезпечення (рис 1.1.)

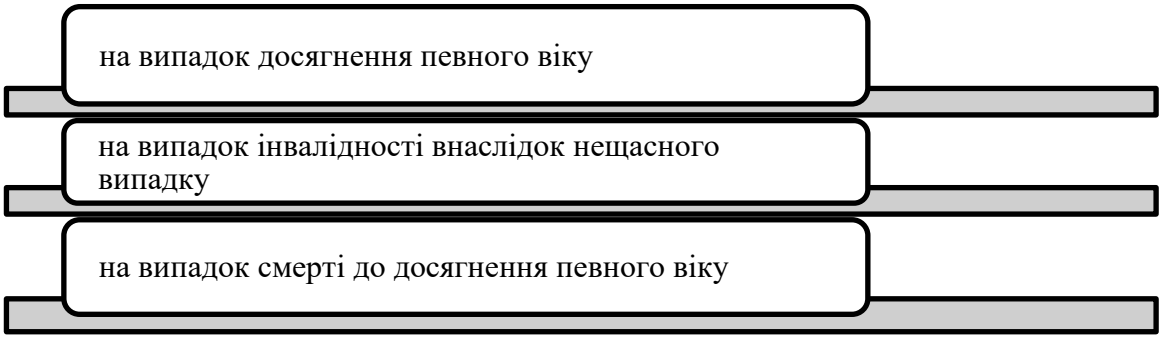

Рис. 1.1. Види страхування працюючих

Джерело: побудовано автором за даними [10, с.11].

У 1929 році урядовою постановою було гарантовано доступ до страхування для всіх робітників і службовців, знижено розмір страхового тарифу та розширено права застрахованих робітників. було гарантовано доступ до страхування, зменшено розмір страхового тарифу та розширено права застрахованих працівників.

Таким чином, єдиної державної системи страхування не існувало. Лише у 1956 році було запроваджено єдину систему пенсійного забезпечення за віком, яка охоплювала більшість радянського населення (робітників та інтелігенцію). Вона поширювалася на чоловіків і жінок у віці 60 і 55 років, відповідно, з 25 і 20 роками трудового стажу.

Важливою передумовою для формування системи соціального державного страхування також стало проведення грошової реформи. Все це сприяло розширенню кола об'єктів страхування [4, с. 20–21]. 1928 р. урядом було запроваджено пенсії за віком, проте це право не поширювалося на все населення.

За цим послідувало запровадження допомоги по безробіттю у 1930 році та прийняття Декрету про соціальне страхування у 1931 році. Декрет про соціальне страхування встановлював умови вступу до системи соціального страхування залежно від трудового стажу, членства в профспілках та галузі, до якої належав працівник. Управління соціальним страхуванням здійснювалося громадянами через профспілкові організації, а безпосереднє нарахування та виплата страхових виплат і пенсій - організаціями соціального страхування. Індивідуальне страхування здійснювалося Державним страховим агентством; у 1936 р. було запроваджено індивідуальне страхування на випадок смерті та довгострокове змішане страхування життя [12, с. 55].

Єдина пенсія за віком, що охоплювала більшість радянських громадян (робітників та інтелігенцію), була запроваджена в 1956 році. Ця пенсія призначалася чоловікам, які досягли 60 років, і жінкам, які досягли 55 років і мали 25 і 20 років трудового стажу відповідно; у 1964 році був прийнятий

Закон про пенсії та допомогу членам колгоспів, який передбачав пенсії за віком з 65 років для чоловіків і 60 років для жінок (у 1968 році було встановлено пенсійний вік 60 і 55 років)[46]. У 1970 році на селян було поширено соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та у зв'язку з вагітністю та пологами. Таким чином, селяни отримали доступ до соціальної системи в результаті більш ніж 60 років безперервної жалоби за соціальною політикою радянського уряду.

Конкретна історична ситуація була позначена низкою декларацій більшовицької партії, яка прийшла до політичної влади. Ідеї стратегічної програми не знайшли повного відображення в реальній соціальній практиці [47]. Партія була змушена йти старим шляхом, який використовував царський режим у сфері профспілкового будівництва. Водночас радянська влада активно використовувала дореволюційні вимоги у соціальному страхуванні, не афішуючи їх.

Зауважимо, що в 1931 році були запроваджені дискримінаційні надбавки за стаж: ті, хто працював на підприємстві безперервно протягом двох років і мав щонайменше три роки загального трудового стажу, отримували повну заробітну плату, тоді як ті, хто лише ненадовго вступив до профспілки, отримували частину зарплати. Були періоди, наприклад, період "воєнного комунізму", коли грошові виплати не мали сенсу: у 1938 році мінімальна допомога по тимчасовій непрацездатності була знижена до 50% заробітку, а бюджет соціального забезпечення був включений до державного бюджету; у 1955 році допомога по тимчасовій непрацездатності була встановлена на рівні 90% заробітку після 12 років безпечного виконання роботи; у 1961 році мінімальна допомога по тимчасовій непрацездатності була знижена до 50% заробітку після 12 років безпечного виконання роботи. Було скорочено та подовжено тривалість допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами для жінок. Незважаючи на всі свої недоліки, радянське державне соціальне страхування стало найважливішим державним інститутом до 1970 року.

За весь період радянської влади в країні не було прийнято жодного закону про соціальне страхування. Лише незначна кількість законів та підзаконних актів була змінена відповідно до вимог часу у зв'язку зі змінами в політичному курсі партії. Єдина страхова організація, Державний страховий фонд, була остаточно ліквідована в 1933 році, а соціальне страхування було передано профспілкам, що фактично перетворило його на державну систему соціального забезпечення.

Таким чином, створена система соціального забезпечення громадян ставала соціально нестабільною з точки зору набуття нею публічного характеру, який проявлявся в тому, що держава починала регулювати, управляти і контролювати цю сферу життя. Важливим елементом соціального страхування була активна участь найманих працівників у здійсненні страхування. Однак, на наш погляд, були й недоліки: працівники не були наділені достатніми правами вимоги; правила соціального страхування не були суворими; держава не могла належним чином адмініструвати цю систему в усіх радянських республіках; соціальне страхування не охоплювало всі верстви населення [14, с. . 56] 56].

Під час Другої світової війни, незважаючи на величезні труднощі, іноді вживалися заходи для поліпшення забезпечення ветеранів-інвалідів певними виплатами. Наприклад, допомога по тимчасовій непрацездатності встановлювалася у розмірі 100% заробітної плати. У такому ж розмірі виплачувалася допомога по вагітності та пологах жінкам-інвалідам війни. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами була збільшена з 63 до 77 днів для всіх робітниць і службовців. Майже всі санаторії та будинки відпочинку, побудовані на кошти соціального страхування, були тимчасово перетворені на військові госпіталі.

Слід зазначити, однак, що соціальне страхування в цей період майже не існувало

Після війни соціальне страхування розвивалося. Наприклад, максимальний розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності було

знижено зі 100% до 90% заробітку, а також встановлено вимогу щодо безпечного виконання роботи до 12 років. У такому ж розмірі допомога надавалася особам з травматичними ушкодженнями та професійною реабілітацією, а також ветеранам війни, незалежно від їхнього трудового стажу. Однак для працівників цих категорій було відновлено попередній розмір 100% заробітної плати; у 1961 р. було знято обмеження на надання допомоги з тимчасової непрацездатності внаслідок побутової травми та хірургічного втручання, які існували раніше [32, с. 90].

Важливу роль у соціальному страхуванні останніх років відіграв новий порядок фінансового планування, запроваджений у 1968 році. Він мав на меті підвищити економічну зацікавленість профспілок і керівників підприємств у зниженні рівня безробіття та збільшити надходження коштів до бюджету соціального страхування. Це було досягнуто шляхом створення на підприємствах, за певних умов, двох фондів: фонду профілактичної роботи, створеного на основі економії на масштабах за рахунок скорочення зайнятості, та фонду охорони здоров'я, який став результатом перекласифікації традиційного компоненту внесків на соціальне страхування.

Однак ці фонди могли бути використані лише після того, як країна в цілому досягне певного рівня боргу, а також для надання допомоги з тимчасової непрацездатності у разі неочікуваного зростання захворюваності в певних регіонах (наприклад, під час епідемії грипу).

Практика показала ефективність таких фондів, що підтверджується систематичним зниженням рівня абсентеїзму серед працюючого населення, збільшенням надання путівок до оздоровчих закладів та розширенням інших форм відпочинку та оздоровлення працівників та їхніх дітей.

Таким чином, необхідно визначити і позитивні ознаки соціального страхування (рис. 1.2.).

Починаючи з 1956 р., значні зусилля уряду спрямовувалися на реформування пенсійної системи, що було зумовлено рішенням з’їзду комуністичної партії про підвищення життєвого рівня громадян СрСр.

Саме тоді законодавчо було закріплено значне підвищення рівня пенсійного забезпечення та встановлено особливі пільги для працівників, робота яких була низькооплачуваною [1, с. 30]. Крім того, було прийнято постанову про збільшення кількості працівників, які отримали право на пенсію [5, с. 48].

Рис.1.2. Позитивні риси соціального страхування

Джерело: побудовано автором за даними [13, с .198].

Слід зазначити, що Радянський Союз - це велика територія і влада не могла належним чином регулювати страховий ринок на всій території, тому в 1958 році Рада Міністрів СРСР видала постанову "Про передачу повноважень радянських обласних органів влади Міністерству фінансів СРСР", якою соціальне страхування було передано до Міністерства фінансів СРСР.

Тоді ж у складі Міністерства фінансів СРСР почав функціонувати відділ державного соціального страхування [3, с. 162]. Страхування в усіх його формах було радянською державною монополією, тобто здійснювалося виключно на всій території СРСР державою в особі єдиного державного підприємства.

Радянська держава розглядала державне страхування як засіб відшкодування збитків, завданих стихійними лихами, та забезпечення громадян і їхніх сімей на випадок смерті або втрати працездатності [6, с. 332]. 1961 року I з'їзд Комуністичної партії знову прийняв рішення про

підвищення рівня життя радянських громадян. У цьому контексті було поставлено завдання підвищити життєвий рівень населення. У цьому контексті головним завданням було зниження податків для народу та підвищення індивідуальної заробітної плати залежно від якості праці, зниження цін та поширення всіх видів соціальних пільг на всіх працівників усіх галузей народного господарства [1, с. 31-32]. 31-32].

Разом з тим, у 1980-х роках було вжито низку заходів щодо посилення державної підтримки сімей з дітьми. Було запроваджено допомогу малозабезпеченим сім'ям. Працюючі та навчаючі матері мають право на частково оплачувану відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею одного року та до 18 місяців після цього. Тривалість додаткової відпустки по догляду за дитиною збільшено до 70 днів, а тривалість виплати допомоги по догляду за хворою дитиною - до 14 днів; на період лікування в санаторії дітям-інвалідам віком до 16 років надається допомога по тимчасовій непрацездатності; на дітей-інвалідів віком до 16 років надається допомога по тимчасовій непрацездатності.

Серед основних принципів виокремлювалися (рис. 1.3.).

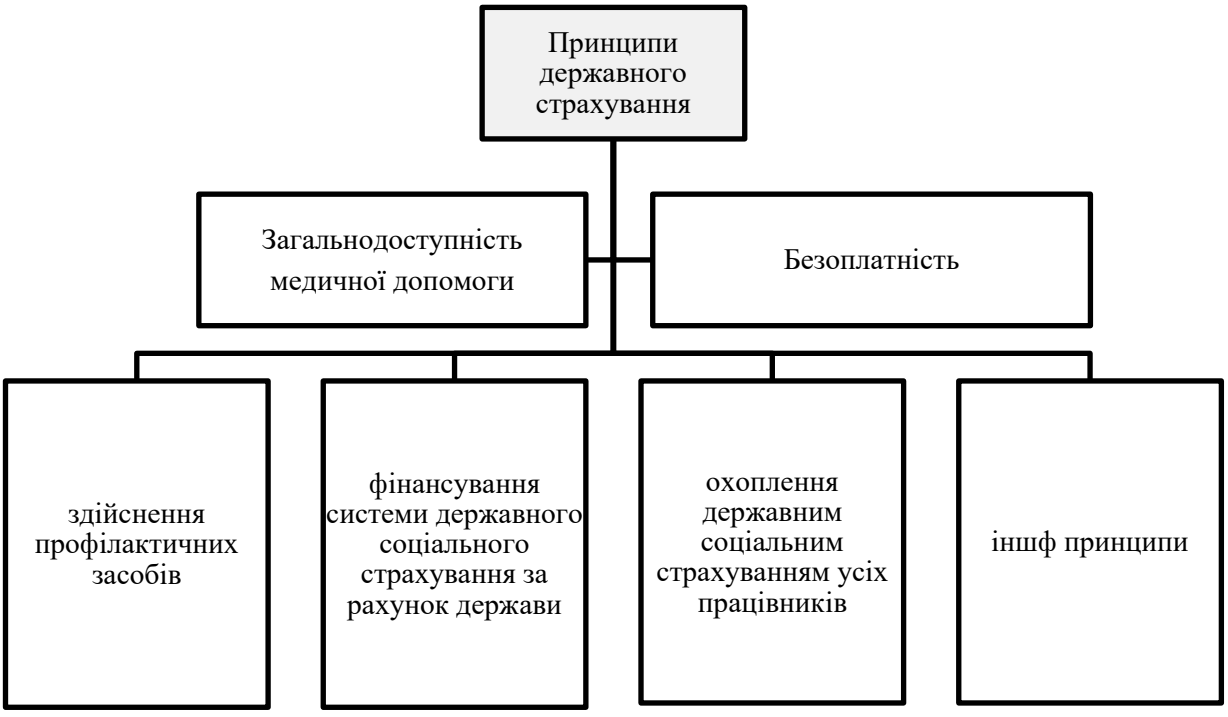

Рис. 1.3. Принципи державного страхування

Джерело: побудовано автором за даними [7, с .99].

Після здобуття Україною незалежності розпочався новий етап розвитку страхової діяльності, і першим прийнятим законом став Декрет Кабінету Міністрів України № 47-93 "Про страхування" 1993 року, в якому була зроблена спроба встановити правила роботи на українському страховому ринку. Однак закон мав низку неточностей та недоліків.

Слід зазначити, що 2 лютого 1993 року Законом України № 3421-хіі була затверджена "Концепція соціального захисту громадян України". Також у цей період Україна підписала низку угод про соціальне забезпечення.

Закон України "Про соціальне страхування" є першим нормативним актом, який найбільш повно регулює питання виникнення, зміни та припинення цивільних страхових прав фізичної особи. Цей закон був прийнятий 7 березня 1996 року.

Метою цього закону було створення ринку страхових послуг та інших послуг і посилення страхового захисту майнових прав юридичних і фізичних осіб. Однак, все ще існує потреба у вдосконаленні страхового законодавства. Це питання залишається актуальним.

Тому була прийнята нова редакція Закону, яка дещо вдосконалила правове регулювання соціального страхування [11, с.10].

Новаторським моментом у розвитку чинного законодавства України стало прийняття у 1996 році Конституції України, стаття 46 якої закріпила право людини на соціальний захист і те, що він передбачає; як справедливо зазначає І. Сирота: "Визнаючи право кожного громадянина на соціальний захист, Конституція України, визнаючи за кожним громадянином право на соціальне забезпечення, закріпила Конституція України одночасно покладає на державу обов'язок створити всі умови, необхідні для здійснення цього права. Закріплення соціального забезпечення в Конституції України узгоджується з положеннями таких нормативно-правових актів: Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції про права дитини тощо" [12, с. 18].

Розвиток законодавства про обов'язкове страхування та його реалізація виявили основні недоліки відсутності страхування для всього населення України: громадяни не можуть або не бажають укладати договори обов'язкового страхування, необґрунтовані обсяги страхових виплат, що, в свою чергу, зумовило прийняття відповідних нормативно-правових актів уряду України, що стало передумовою запровадження державного соціального страхування шляхом прийняття Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", а також прийняття Закону України "Про основи загальнообов'язкового державного соціального страхування".

Першим етапом розвитку нормативно-правової системи соціального страхування в період незалежності України стало прийняття базового законодавчого акту про соціальне страхування.

Правовою основою здійснення соціального страхування є, головним чином, Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року, а також низка спеціальних законів, що визначають окремі види соціального страхування [13, с. 241]. Таким чином, саме з прийняттям цих "Основ" розпочався новий етап у формуванні нормативно-правової бази соціального страхування в Україні. Необхідність прийняття "Основ" була обґрунтована тим, що застаріле законодавство не могло ефективно регулювати кожен вид соціального страхування [14, с. 13].

З прийняттям низки нормативно-правових документів з питань соціального страхування Україна обрала шлях реалізації соціального захисту населення, але не змінилися процедури надання страхових послуг, участь держави у здійсненні страхування, охоплення всього населення соціальним страхуванням, участь громадян в управлінні страхуванням через професійні спілки тощо. Натомість, новою особливістю України є забезпечення прямої участі громадян у соціальному страхуванні шляхом сплати страхових внесків, чого раніше не було. Однак прийняття багатьох нормативно-

правових актів, на жаль, не свідчить про те, що соціальне страхування громадян все ще перебуває на високому рівні, про адекватність участі держави як суб'єкта страхових прав, про необхідність і спроможність громадян сплачувати страхові внески.

Таким чином, історичний аналіз сучасного стану та розвитку інститутів соціального страхування підтверджує основні етапи їх розвитку (Додаток А).

Інститути соціального страхування пройшли тривалий період становлення та розвитку. Це відбувалося шляхом удосконалення структури органів управління соціальним страхуванням, якості послуг та процедур їх надання, а також формування базового законодавства для розвитку соціального страхування. Саме в СРСР були закладені базові основи сучасної системи соціального страхування у формі управління системою страхування, порядку участі громадян в управлінні системою соціального страхування та контролю за учасниками цієї системи. Однак розробка та становлення такої сучасної системи соціального страхування призвела до повного копіювання принципів соціального страхування того часу, що зумовило необхідність повного перегляду системи соціального страхування з метою подальшого вдосконалення цієї системи.

Аналіз виконання соціальних функцій, покладених на державу, показує, що держава не в змозі забезпечити належне функціонування соціальної політики. Остання потребує значно більшого, ніж економічні можливості держави. Однак не слід відкидати думку про те, що неспроможність фінансувати соціальні видатки посилюється неефективністю існуючої системи соціального забезпечення, тобто відсутністю дієвих механізмів реалізації конституційних соціальних прав та повільними темпами соціально-економічних реформ.

Соціальна держава за допомогою уряду зобов'язана підтримувати рівність прав усіх класів і сприяти економічному та соціальному прогресу всіх громадян [10].

Соціальне страхування - державна система страхування, що забезпечує захист від різних економічних ризиків (наприклад, втрата доходу через хворобу, старість, безробіття), є обов'язковою. Соціальне страхування вважається різновидом соціального забезпечення; більше того, ці два терміни іноді використовуються як взаємозамінні.

У вітчизняній та зарубіжній літературі існують різні підходи до визначення поняття "соціальне страхування" (Додаток Б).

Проаналізувавши думки науковців щодо соціального страхування, можна зробити висновок, що соціальне страхування є основною опорою, яка виконує функцію мінімізації ризику, допомагаючи людям доповнити або частково доповнити свій дохід, коли вони стикаються з ризиком (хвороба, втрата роботи або продуктивності) і тиск на систему соціальної допомоги Зменшити. Таким чином, підвищення рівня соціального страхування - це спосіб для країн посилити свою конкурентоспроможність на світовому ринку. Всі країни намагаються знайти рішення, щоб полегшити доступ своїх громадян до ринку та їх участь у ньому.

Таким чином, соціальне страхування визначає ефективність реалізації політики та програм соціального страхування, забезпечення участі населення, посилення соціального захисту (рівня виплат) тощо.

Схеми соціального страхування відрізняються від приватного страхування в кількох аспектах. Внески, як правило, є обов'язковими і можуть здійснюватися як роботодавцем працівника, так і державою, а також самим працівником. Крім того, виплати не так жорстко пов'язані з внесками, як у приватному страхуванні. Наприклад, деякі групи включаються до переліку бенефіціарів, навіть якщо вони не сплачували внески протягом необхідного періоду для досягнення соціальних цілей. Крім того, зв'язок між внесками та виплатами є сильнішим, оскільки виплати можуть бути збільшені відповідно до зростання вартості життя.

Однак соціальне страхування суттєво відрізняється від інших форм державної допомоги. Схеми соціального страхування, як правило,

самофінансуються, а внески розміщуються в спеціальному фонді, призначеному для цієї мети. Виплати, як правило, базуються на внесках, а не на потребах, тому немає необхідності перевіряти фінансовий стан. Виплати стають правами, а стигма, пов'язана з отриманням державних коштів, зменшується. У деяких країнах системи соціального страхування подібні до приватного страхування, де рівень необхідних внесків залежить від рівня ризику. Наприклад, внески до системи страхування на випадок безробіття для працівників з низькою плинністю кадрів можуть бути нижчими, ніж для працівників з високою плинністю кадрів.

Слід зазначити, що соціальне страхування ґрунтується на визнанні того, що економічна нерівність у грошовій економіці значною мірою зумовлена нерівністю в доходах від праці, спричиненою безробіттям, виходом на пенсію за віком, смертю годувальника сім'ї та короткостроковою чи довгостроковою втратою працездатності.

Соціальне страхування сприяє економічній безпеці насамперед шляхом заміщення частини доходу від роботи, коли людина не працює з будь-якої з цих причин. Таким чином, соціальне страхування є "компенсацією доходу", тобто воно замінює частину доходу від роботи, коли робота переривається. Так само, як інші форми подолання стресу компенсують часткову або повну втрату цінних благ, що перебувають під загрозою. У багатьох країнах.

Звичайно, визнається, що соціальне страхування не вирішує всіх ситуацій, в яких може виникнути економічна неповна зайнятість. Страхування доходів, наприклад, мало допомагає, коли неповна зайнятість є наслідком низької заробітної плати, і на цю заробітну плату треба утримувати велику кількість дітей. Прибутковий податок мало сприяє вирішенню проблеми бідності дітей та їхніх матерів, що виникає внаслідок незаконного шлюбу, розлучення або розлуки.

Крім того, і це найважливіше, очевидно, що програми управління стресом не створюють багатства, за винятком відносно невеликих непрямих шляхів. Програми страхування перерозподіляють прибуток від усіх

страхувальників на користь тих, хто зазнав збитків у певний момент часу. Крім того, для фізичних осіб програми розподілу доходів слугують для перерозподілу доходів у часі, від того, коли людина виробляє, до того, коли вона не виробляє. Таким чином, соціальне страхування займається розподілом купівельної спроможності, і його успіх у зменшенні економічної нерівності значною мірою залежить від здатності економіки виробляти достатню кількість товарів і послуг. У цих рамках та обмеженнях розглянемо основні контури системи соціального страхування США [17, с. 34].

На думку О.В. Москаленко, принципи державного соціального страхування, об'єктивно зумовлені та розроблені з використанням наукових результатів, є основними правовими засадами здійснення цієї організовано-правової форми соціального забезпечення, які визначають його загальну спрямованість, зміст і характерні риси.

Загальні принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування визначені у статті 5 Основ законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а саме: законодавче визначення умов та порядку здійснення загальнообов'язкового соціального страхування; обов'язковість страхування для осіб, котрі працюють на інших умовах, передбачених контрактом (трудовим договором) та законодавством про працю, та осіб, котрі забезпечують себе роботою самостійно, самозайнятих осіб (творчих працівників, котрі не є членами творчих спілок, членів творчих спілок), підприємців та громадян; надання права на отримання виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням особам, які займаються підприємницькою та творчою діяльністю тощо; право на отримання за рахунок коштів страхового фонду матеріального забезпечення та соціальних обов'язок фінансування витрат, пов'язаних з наданням послуг, у межах, передбачених законом про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; солідарність і субсидії; державні гарантії реалізації прав відповідними громадянами; пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування,

шляхом забезпечення забезпечення рівня життя, не нижчого від прожиткового мінімуму; цільового використання коштів державного соціального страхування, що є загальним обов'язком; пріоритетності представництва всіх суб'єктів загальнообов'язкового державного соціального страхування в управлінні загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Крім того, до принципів соціального страхування належать:

- загальність: політика соціального страхування має бути спрямована на охоплення всього працездатного населення з метою гарантування права на працю для всіх працівників;

- справедливість: політика соціального страхування повинна забезпечувати участь усіх груп населення та рівний доступ до виплат;

- публічність і прозорість - політика соціального страхування повинна забезпечувати публічність і прозорість своєї політики, правил, а також прав і обов'язків суб'єктів, які регулюються цією політикою;

- фінансова стійкість - соціальний розвиток держави повинен забезпечувати стійкість фондів соціального страхування;

- принцип ролі держави полягає в тому, щоб забезпечити участь усіх громадян у системі соціального страхування. Для кожної конкретної цільової групи мають бути відповідні рішення.

1.2. Суб’єкти та об’єкти соціального страхування

Закон про соціальне страхування передбачає, що всі працівники зобов'язані сплачувати внески на соціальне страхування. Так, роботодавці та працівники сплачують внески на соціальне страхування до державного цільового фонду, створеного для кожного виду страхування.

Таким чином, суб'єктами загальнообов'язкового соціального страхування є учасники правовідносин. До них належать страхувальники (працівники), страхові організації, застраховані особи, інші установи,

організації та громадяни, які визначаються відповідно до законодавства у сфері соціального страхування за конкретними видами соціального страхування [21, с. 90].

Об'єктами соціального страхування є соціально-економічні відносини, життєво важливі відносини та інтереси працівників і роботодавців, життєво важливі відносини та інтереси громадян і держави, що захищають працюючих громадян та осіб, які забезпечують себе роботою самостійно (і членів їх сімей), від фактів, які знижують їх якість життя та соціальний статус.

Суб’єкти загальнообов’язкового державного соціального страхування визначені на рисунку 1.4.

Рис. 1.4. Суб’єкти загальнобов’язкового державного соціального страхування

Джерело: побудовано автором за даними [16, с .67].

Центральним суб'єктом соціального страхування є застрахована особа, і тому вся система загальнообов'язкового соціального страхування спрямована на реалізацію прав застрахованих осіб.

Застрахованими особами є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які працюють за трудовим договором, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, та інші категорії громадян, з якими відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального

страхування виникають відносини за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Громадяни, які працюють за трудовим договором, як суб'єкти правовідносин із загальнообов'язкового соціального страхування, їх права та обов'язки в принципі визначені законом. Тому, відповідно до закону, забезпечення права працівників на загальнообов'язкове соціальне страхування є одним із принципів регулювання трудових відносин та інших відносин, безпосередньо з ними пов'язаних [18, с 33].

Таким чином, особи які працюють за трудовим договором (контрактом) підлягають обов’язковому соціальному страхуванню і не має значення чи це громадяни України чи то іноземці рис. (1.5.)

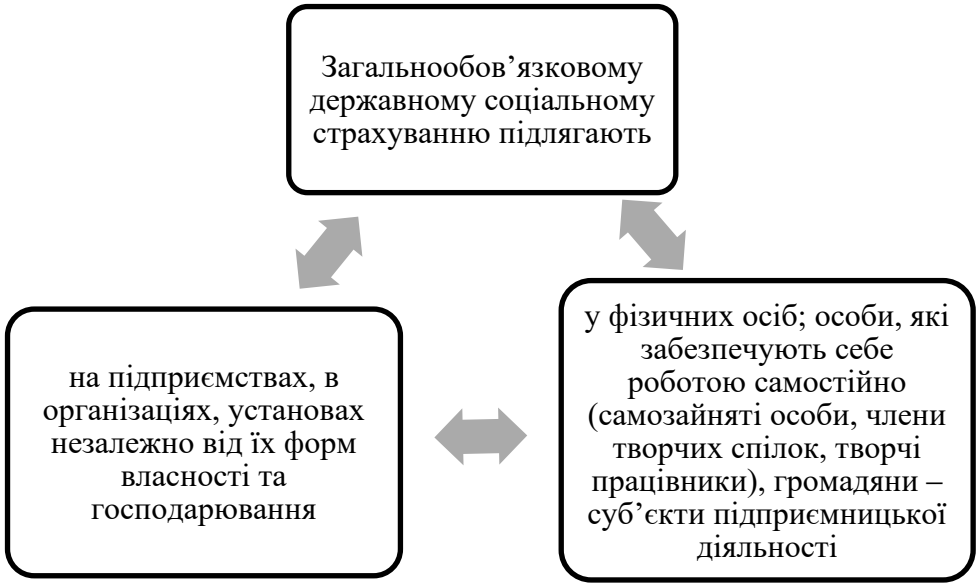

Рис. 1.5. Особи, які підлягають загальнообов’язковому державному соціальному страхуванню

Джерело: побудовано автором за даними [18, с .44].

Слід зазначити, що законодавство України у сфері соціального страхування визначає коло осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яке визначає осіб, які підлягають загальнообов'язковому соціальному страхуванню, та види загальнообов'язкового соціального страхування.

Працівник вважається постраждалою особою з моменту, коли він приступив до виконання своїх обов'язків. У цьому випадку він автоматично підлягає соціальному страхуванню в силу закону, незалежно від власного бажання.

Юридичні особи, які надають страхові послуги, визнаються страховими компаніями.

Водночас страхувальником вважається юридична особа, яка сплачує страхові внески, та фізична особа, яка сплачує страхові внески нарівні з юридичною особою і має право на отримання компенсації (відшкодування) у разі настання страхового випадку.

Це означає, що страхувальниками можуть бути не тільки громадяни, а й організації всіх організаційно-правових форм, які зобов'язані сплачувати страхові внески відповідно до закону про окремі види загальнообов'язкового соціального страхування, а в деяких випадках - у порядку, встановленому законом. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які також є страхувальниками, зобов'язані сплачувати страхові внески відповідно до закону про окремі види загальнообов'язкового соціального страхування [32, с. 90].

При цьому страховиками виступають страхові фонди (державні та недержавні).

Страхові фонди відповідають за збір страхових внесків та надання матеріального забезпечення і соціальних послуг застрахованим особам у разі настання страхового випадку (наприклад, виплата пенсій, допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги по безробіттю та інших послуг).

Наразі закон визначає фонди як неприбуткові організації. Однак існує багато питань щодо правового статусу фондів та їх статусу як об'єктів адміністрування та управління соціальним страхуванням.

Держава відіграє важливу роль у структурі соціального страхування. Держава є основним суб'єктом, який координує діяльність усіх суб'єктів соціального забезпечення та формулює стратегічні цілі і завдання щодо

досягнення соціальної справедливості, а також здійснює управління та регулювання діяльності соціально орієнтованих установ, організацій і підприємств незалежно від форм власності та підпорядкування. За своїм потенціалом держава перевищує можливості інших суб'єктів цього процесу.

Для виконання своїх соціальних функцій держава використовує широкий спектр інструментів, таких як законодавча система і забезпечення соціальних гарантій; фінансування соціальних програм, створення соціальних стимулів і пільгових заходів для підвищення добробуту громадян; ефективна податкова система, активна політика на ринку праці, спрямована на підтримання рівних реальних доходів населення умови для проведення політики доходів, необхідної для забезпечення нормальних умов для підвищення якості життя та розвитку особистості тощо. 78].

Суб'єкти, які гарантують реалізацію права на соціальне страхування та соціальне забезпечення, поділяються на тих, що безпосередньо його реалізують, і тих, що сприяють громадянам в отриманні або реалізації цього права. Суб'єкти, що здійснюють соціальний захист, залежно від підстав, на яких вони здійснюють соціальний захист, поділяються на тих, що роблять це на підставі закону, і тих, що роблять це добровільно.

Державні органи зі спеціальними повноваженнями, фонди соціального страхування, спеціальні державні підприємства та установи - це ті, що здійснюють соціальний захист відповідно до закону. Під дію Закону України "Про соціальний захист населення" підпадають такі державні органи: Міністерство соціальної політики України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Пенсійний фонд України, Фонд соціального захисту інвалідів України, Державна служба зайнятості та інші фонди соціального страхування. Основною функцією кожного з цих органів є надання різних видів соціального забезпечення громадянам у межах своєї компетенції [21, с. 45].

Основними повноваженнями цих органів є їхні обов'язки у сфері соціального захисту громадян. Міністерство соціальної політики України є організацією зі спеціальними повноваженнями у сфері соціального захисту.

Його основні завдання полягають у наступному:

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту громадян, у тому числі зайнятості населення, ветеранів війни, праці та військової служби, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; соціального страхування, компенсацій, нормування та стимулювання праці, умов праці, пенсійного забезпечення, соціальних послуг, соціально-трудових відносин, трудової міграції;

- управління діяльністю Національної служби зайнятості та вжиття заходів щодо ефективного функціонування ринку праці, сприяння раціональній та продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили;

- розробка та реалізація заходів щодо мотивації людей до праці, вдосконалення її оплати, організації та нормування;

- забезпечення реалізації права громадян на соціальний захист шляхом надання соціальної допомоги на субнаціональному та міжнародному рівнях через систему субагентств, включаючи державну допомогу малозабезпеченим верствам населення на випадок безробіття, інвалідності, виходу на пенсію тощо;

- забезпечення розвитку соціально-трудових відносин та захисту прав працівників шляхом здійснення державного нагляду за додержанням роботодавцями вимог трудового законодавства;

- розроблення заходів, спрямованих на реалізацію політики щодо фінансових доходів громадян

- забезпечення здійснення Пенсійним фондом України заходів у сфері пенсійного забезпечення та соціального страхування населення.

Важливу роль у розвитку соціального страхування та соціального забезпечення відіграють місцеві державні адміністрації та органи місцевого

самоврядування. Лише цілеспрямованими та послідовними зусиллями центральних органів влади та місцевого самоврядування можна сформувати достатньо ефективну систему соціального захисту населення та вирішити проблеми соціальної сфери в державі [17, с. 99].

Приватні підприємці також зазнають соціального стресу через свою роль у сучасній ситуації, що характеризується переважанням приватного підприємництва у суспільному виробництві, яке продовжує стрімко зростати.

Підприємці впливають на рівень соціального захисту своїх працівників через заробітну плату, умови та безпеку праці, беручи участь у створенні схем соціального забезпечення, страхових фондів та надаючи фінансову і матеріальну підтримку малозабезпеченим верствам населення. Суб'єктами регулювання соціального страхування та соціального забезпечення є державні та громадські інститути, які свідомо і цілеспрямовано здійснюють соціальний захист, керуючись нормами права, науково-теоретичними знаннями про соціальну сферу суспільного життя та методами наукового прогнозування, отримують та аналізують інформацію, приймають рішення, організовують та управляють діяльністю впроваджувати їх у життя. Організації, які беруть участь в управлінні соціальним забезпеченням, є юридичними особами, що здійснюють правозастосовчу діяльність. До них належать: органи медико-соціальної експертизи; комісії з встановлення пенсій за особливі заслуги перед Україною; органи, що видають посвідчення, що підтверджують відповідний статус (посвідчення учасника бойових дій, посвідчення учасника війни, посвідчення інваліда війни, посвідчення біженця, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС) та інші органи, що видають такі посвідчення.184].

Основним завданням цих органів у сфері соціального захисту є прийняття індивідуальних правових актів, які мають характер правотворчості або правопідтвердження. Таким чином, ці органи приймають рішення лише про встановлення права на соціальне забезпечення (у формі пенсійного

забезпечення), а реалізація цього права, тобто надання відповідного виду соціального забезпечення, є обов'язком інших органів влади.

До 1 січня 2023 року важливу роль у системі соціального забезпечення відігравав Фонд соціального страхування.

Його функції включали загальнообов'язкове соціальне страхування відповідно до закону та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання відповідно до закону.

Однак з 1 січня 2023 року Фонд соціального страхування України припинив свою діяльність і був реорганізований шляхом злиття з Пенсійним фондом України.

Крім Державного пенсійного фонду України, пенсійна система включає недержавні пенсійні фонди, які відіграють важливу роль у системі пенсійного забезпечення. Потенціал їх розвитку може мати значний вплив на економіку країни. За останні роки система зазнала фундаментальних змін, зокрема в результаті реформ, які змінили природу НПФ. Зокрема, реформи змінили природу НПФ. Якщо раніше НПФ функціонували як некомерційні організації, то сьогодні їхній статус змінився на статус акціонерних товариств. Ця трансформація зумовлює необхідність перегляду всієї теоретичної бази цієї організації колективного інвестування.

Спільною рисою для всіх суб'єктів соціального страхування є те, що їх основним завданням є підвищення рівня соціальної захищеності населення.

Поняття "соціальний ризик" об'єднує види соціального страхування, склад охопленого населення та сферу суспільних відносин, які схожі між собою залежно від причини виникнення матеріальної незахищеності найманих працівників та самозайнятих осіб; за визначенням МОП, соціальний ризик - це ризик того, що громадянин, незалежно від його працездатності, втратить дохід і буде потребувати мінімального рівня мінімального рівня матеріальної підтримки. За загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням застрахована особа (або член її сім'ї,

або інша особа, яка перебуває на її утриманні) має право на соціальне забезпечення та соціальні послуги.

Страховий ризик - це ризик, який можна оцінити з точки зору ймовірності настання страхового випадку та кількісного розміру можливого збитку. Об'єктом уваги завжди є ризик, а не працівник. Працівники є застрахованими і можуть виступати страхувальниками разом зі своїм роботодавцем і державою [17, с. 43].

Соціальні ризики є проявом того, що відбувається навколо нас, і на них впливає вплив кожного з нас (сприйняття, емоції, психічне здоров'я, стрес, травми).

Через фактори ризику ми повинні бути обережними і вдумливими, а також заздалегідь аналізувати соціальну віддачу (дивіденди і протуберанці, вигоди і витрати). Однак цей шлях не позбавлений викликів. Акт прийняття доленосних рішень, який в принципі залежить від компетентності політиків, схильний до виходу за межі чіткості через різні непередбачувані обставини: флуктуації - незаплановані події, збурення і, як не дивно, фатальні події - події, які прогнозуються і не передбачаються в даний момент. Таким чином, ризик у суспільстві виникає внаслідок суб'єктивної та об'єктивної невизначеності, що характеризується люфтом між ідеєю та її можливою реалізацією, яка має реальне значення в діапазоні "заплановані вигоди, прибутки, перемоги - фактичні втрати, невдачі та катастрофічні невдачі". Оскільки ризик є неминучим у суспільстві, необхідно вміти відображати, комунікувати та управляти ризиком, не вдаючись до шахрайства та не видаючи бажане за дійсне. Не ініціативи, а хибні ініціативи спричиняють проблеми в суспільстві.

Соціальний ризик відрізняється від традиційних ризикових подій, таких як кібератаки, інциденти на робочому місці, злочинні дії та стихійні лиха, своїм демографічним виміром. У той час як традиційні ризикові події впливають на окремих людей, соціальний ризик може зачепити ширші верстви суспільства. Ознаками соціального ризику є

Ознаки соціального ризику включають Визначаються економічним статусом, соціальною мобільністю, міським середовищем та психічним здоров'ям;

Соціальні ризики визначаються тим, як люди реагують на події та ідеї, і тому постійно розвиваються. Наприклад, соціальний ризик - це не обов'язково широка характеристика соціально-економічних відмінностей у глобальній економіці, а скоріше реакція суспільства на ці відмінності [17, с. 43].

Соціальний ризик є наслідком сьогоднішнього взаємопов'язаного суспільства, де майже кожен має можливість посилити свій голос через сім'ю, друзів, колег та соціальні медіа;

Соціальний ризик є унікальним для кожної організації. Соціальний ризик формується реакцією людей на події та ідеї організації, тому не існує двох однакових соціальних ризиків.

Соціальний ризик є масовим, оскільки соціальні медіа-платформи дедалі більше посилюються. Суспільні дискусії можуть підживлюватися соціальним ризиком і можуть дуже швидко розширюватися від ізольованих ідей і розмов до широкомасштабних.

Міжнародна конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966), Європейська соціальна хартія (1961), Конвенція Міжнародної організації праці) та закріплені в національному законодавстві.

Щоб подолати соціальні ризики, ми повинні розглядати їхні причини з системної, а не ситуативної точки зору. Рішення повинні бути зосереджені на тому ж соціальному рівні, що і причина, наприклад, бідність, несправедливість, ізоляція через епідемії, проблеми з психічним здоров'ям тощо.

Однак менеджери та лідери можуть пом'якшити соціальні ризики та їхній вплив на соціальну репутацію, якщо вони усвідомлюють їх; визнають, що соціальні ризики зумовлені їхнім існуванням, їхнім впливом на

суспільство в цілому, а також сприйняттям і занепокоєнням, які ми всі відчуваємо. Шукаючи рішення, кидаючи виклик собі, щоб змінити статус-кво, і досягаючи вищого рівня емпатійної взаємодії з ключовими аудиторіями та партнерами, соціальні ризики можна більш ефективно вирішувати.

Соціальні ризики, що лежать в основі соціального забезпечення, також визначені в низці галузевих принципів. Можна назвати принцип диференціації підстав і видів соціального забезпечення, диференціації умов і норм соціального забезпечення. Це виражається як в особливостях, що забезпечують загальний соціальний захист населення, так і в спеціальних положеннях, спрямованих на найбільш ефективний захист громадян від соціальних ризиків, на які вони наражаються в силу особливостей своєї професійної діяльності, стану здоров'я, рівня доходів тощо. тощо [15, с. 147]. З вищевикладеного можна дійти невтішного висновку, що соціальні ризики, визнані сучасної галузевої наукою, можна визнати основний категорією права соціального забезпечення. Соціальний ризик як цілісне наукове поняття потребує подальшого наукового осмислення та демонстрації, оскільки може сприяти глибшому розумінню природи права соціального забезпечення, структури та механізмів правового регулювання відносин у цій сфері.

Так, у демократичних суспільствах правого спрямування роль і потенціал держави соціального захисту сконцентровані на вразливих категоріях населення - інвалідах, дітях та людях похилого віку. Що стосується працюючого населення, то питання його соціального захисту переходить у сферу відповідальності самих працівників та їхніх роботодавців. Це досягається шляхом участі працівників і роботодавців у формуванні фінансових ресурсів та делегування функції управління цими ресурсами відповідним особам, встановлення прямої залежності розміру страхових виплат від розміру страхових внесків та тривалості (обсягу) виплат.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка діяльності Пенсійного фонду України

Пенсійний фонд є централізованим державним фондом, який гарантує формування та розподіл фінансових ресурсів з метою пенсійного забезпечення громадян і є найбільш ефективною системою надання соціальних послуг. Діяльність Фонду забезпечує виплату пенсій у суворій відповідності до пенсійних прав громадян.

Метою діяльності Пенсійного фонду України (далі - Фонд) є управління державними фінансами з метою забезпечення державного пенсійного забезпечення.

Пенсійний фонд здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України. [1] Пенсійні фонди мають значний вплив на розвиток країни та її економіку, оскільки вони допомагають гарантувати засоби для існування громадян. Сплачуючи соціальні внески, громадяни гарантують собі певний мінімальний рівень життя в майбутньому.

Кошти для пенсійних виплат формуються шляхом збору обов'язкових внесків з роботодавців та громадян.

Розмір внесків до пенсійного фонду визначається законодавством країни. Сума до сплати враховується при розрахунку ставки внеску. Не слід забувати, що деякі контракти не підлягають сплаті внесків.

До виплат, на які не нараховуються внески, відносяться відпускні, виплати під час працевлаштування та вихідна допомога.

Слід зазначити, що бюджет Фонду формується за рахунок неподаткових надходжень та добровільних внесків. Міжбюджетні трансферти з державного бюджету становлять найбільшу частку всіх дотацій. Наприклад, у 2021 році вони склали 3,23 млн грн. Збір обов'язкових

пенсійних внесків, що є основним джерелом доходів Фонду, у 2022 році зріс до 59,98% від загальної суми доходів Фонду.

У розрізі загальної суми внесків вони зросли на 12,69% у 2022 році порівняно з 2021 роком. Заплановані доходи Фонду становили 194,73 млн грн у 2021 році, 210,94 млн грн у 2020 році та 236,959 млн грн у 2021 році.

У відсотковому відношенні доходи пенсійного фонду зросли на 7,62% у 2022 році та на 12,69% і 257,82 млн грн у 2021 році.

Це свідчить про те, що активи фонду з кожним роком збільшуються, що є позитивним процесом.

Найбільшу частку всіх податкових та неподаткових надходжень складають внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Отже, основними джерелами формування бюджету Фонду є внески на загальнообов'язкове соціальне страхування та міжбюджетні трансферти з державного бюджету.

40% доходів Фонду формується за рахунок трансфертів з державного бюджету; у 2022 році ці трансферти склали приблизно 3,23 млн грн. Вони спрямовуються на підвищення пенсій, додаткові функції Пенсійного фонду - соціальні виплати та доплати до пенсій, а також на забезпечення власного капіталу [6].

У фінансовій структурі Пенсійного фонду України частка власних надходжень є досить нестабільною і у 2021 році становила 65,02% від загальної суми джерел. Проте вже у 2023 році частка власних коштів становила 70,39% від загального обсягу ресурсів, що також є позитивною тенденцією.

Ситуація з коштами з Державного бюджету України, що спрямовуються до Пенсійного фонду, також нестабільна, частка коштів зросла до 34%, у 2020 році - 91%, але вже у 2021 році надходження з Державного бюджету України зменшилися і частка в доходах Пенсійного фонду склала 29,52%. Слід зазначити, що така тенденція свідчить про те, що Пенсійний фонд не може покрити видаткову частину бюджету лише

власними доходами, однак є і позитивна тенденція зменшення частки державного бюджету України в структурі доходів Пенсійного фонду.

Так, у 2020 році загальний обсяг доходів Пенсійного фонду збільшився за рахунок надходжень з Державного бюджету України, у 2021 році бюджетні асигнування зменшилися за рахунок збільшення власних доходів та надходжень з відповідних фондів. Однак у 2022 році ситуація 2021 року повторилася, і доходи Пенсійного фонду з державного бюджету України знову зросли.

У 2020 році Пенсійний фонд України був повністю профінансований для виплати пенсій та грошової допомоги 13,6 мільйонам пенсіонерів. Видатки на пенсійні виплати склали 233 695,9 млн грн, що на 22 981,5 млн грн більше, ніж у 2022 році та на 16 404,7 млн грн менше, ніж у 2021 році.

На основі аналізу доходів Пенсійного фонду України було виявлено, що пенсійні кошти відіграють важливу роль у задоволенні соціальних потреб населення. Значна частина цих доходів формується за рахунок власних коштів із залученням зовнішніх ресурсів, тобто коштів з державного бюджету. Обсягу власних коштів, зібраних за рахунок пенсійних внесків, недостатньо для повного фінансування відповідних видатків.

Динаміка видатків ПФУ за період 2020–2022 рр. наведена на рис. 2.1.

На сьогодні великою проблемою є погашення заборгованості перед Фондом. На 1 січня 2017 року числиться недоїмка по єдиному соціальному внеску на 660,6 млн грн. Та становить 1377,0 млн грн, з якої 75,5% рахується за економічно активними платниками, а 24,5%- за підприємствами, які перебувають у процедурі банкрутства та у яких відсутні активи для її погашення, тобто 1039,64 млн грн мають бути сплачені .

Дослідження показало, що за нинішньої системи дефіцит приватних заощаджень до Пенсійного фонду України становитиме 12% у 2025 році та 30% у 2050 році. Така ситуація унеможливлює утримання ключових показників пенсійної системи на поточному рівні, таких як співвідношення

середньої пенсії до заробітної плати, розмір бюджетної дотації Пенсійному фонду України та розмір внесків. [10, с .47].

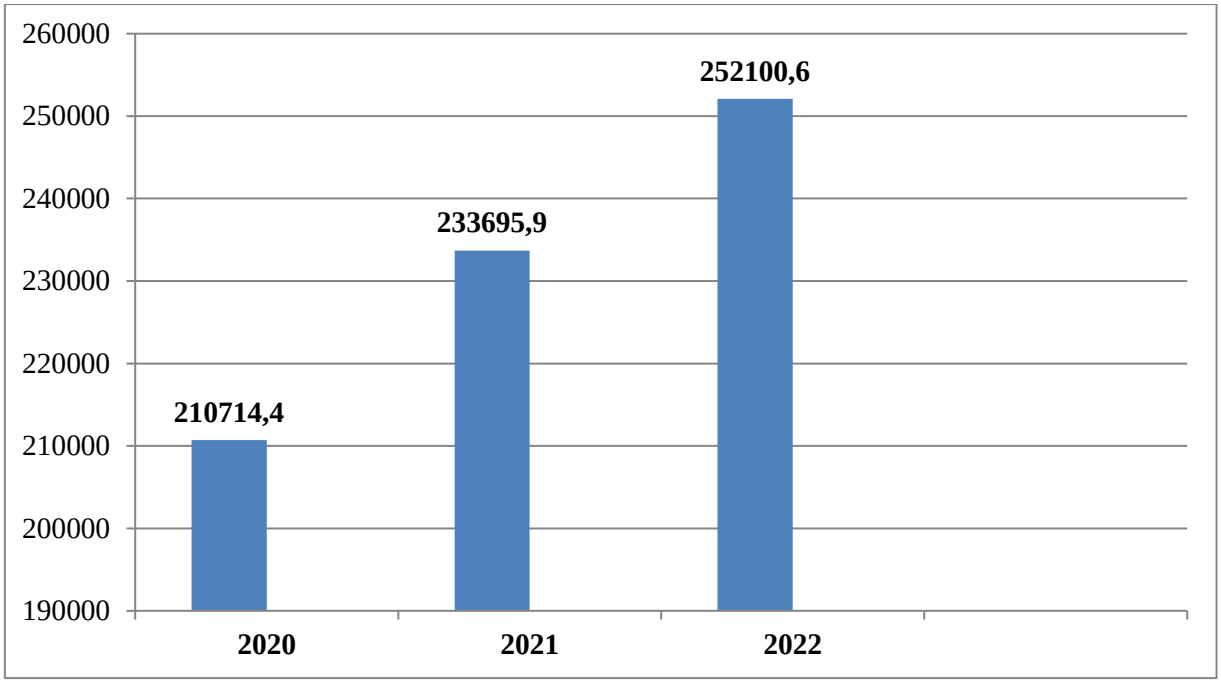

Рис. 2.1. Видатки Пенсійного фонду України на пенсійне забезпечення у 2020-2022 рр., млн. грн

Джерело: побудовано автором за даними [27].

Як видно з рис. 2.1, видатки Пенсійного фонду України на виплату пенсій у 2020 році становили 210714,4 тис. грн, у 2021 році - 233695,0 тис. грн, що на 10% більше, ніж у 2020 році, а у 2022 році - 252100,6 тис. грн, що на 15% більше, ніж у 2022 році.

Можна зробити висновок, що видатки на пенсійне забезпечення в Україні з кожним роком зростають.

Найбільша частка видатків пенсійних фондів витрачається на реалізацію пенсійної програми за віком. Так, у 2020 році вона сягне 6,75 млн грн, що відповідає 80,07% від загальної суми видатків. Водночас у 2021 році вони становили 6,38 млн грн. [4].

З метою зменшення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України докладаються зусилля для того, щоб пенсіонери могли отримувати пенсії на свої банківські картки (рис. 2.2).

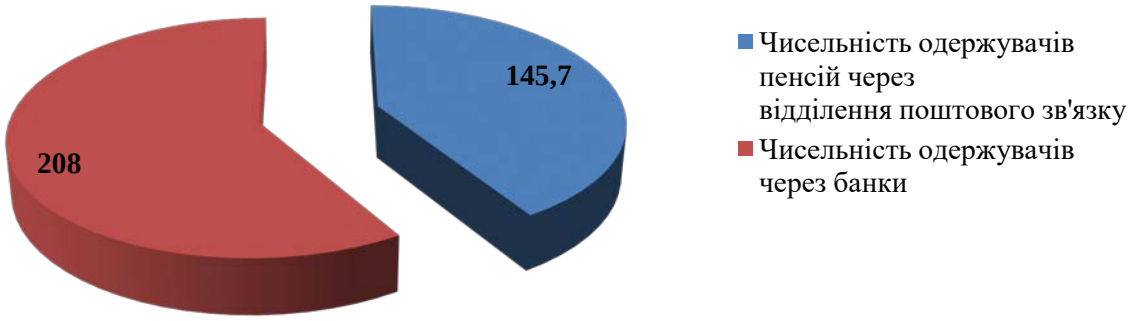

Рис. 2.2. Структура одержувачів пенсій за способами виплати станом на 01 січня 2023 року

Джерело: побудовано автором за даними [27].

Згідно з рисунком 2.2, у 2021 році 145,7 тис. пенсіонерів отримали від банківських установ 1819743,1 тис. грн, а у 2022 році цей показник збільшився на 30% порівняно з 2021 роком до 208 тис. грн.

Економічний розмір Пенсійного фонду України склав 19440,4 тис. грн, що в 1,3 рази більше, ніж у 2020 році.

Значний вплив на зростання видатків мали соціальні ініціативи Президента України. Ці ініціативи були спрямовані на підвищення рівня соціального забезпечення та приведення пенсійних виплат у відповідність до положень чинного законодавства: пенсійні виплати зросли відповідно до збільшення прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб та у зв'язку зі зростанням середньої заробітної плати в Україні порівняно з попереднім роком.

Пенсійні виплати у 2020 році становили 225,7 млн грн, що забезпечило профіцит на кінець року, який складається з активів Пенсійного фонду України.

Реальний дефіцит фонду у 2020 році становив 27,2 млрд грн, з яких 15,3 млрд грн було профінансовано за рахунок коштів державного бюджету, виділених на цю мету.

Крім того, видатки, профінансовані за рахунок власних коштів, були покриті на 100,1% від цього надходження, що на 9,1% більше, ніж у 2021 році.

У 2022 році загальний обсяг запланованих бюджетом доходів Пенсійного фонду України становив 620,4 млрд грн (без урахування залишків на початок року); порівняно з 2021 роком загальний обсяг доходів збільшився на 108,6 млрд грн (21,2%).

У загальній структурі доків 403,9 млрд грн (65,1%) припадало на власні доки, які до 2021 року зросли на 69,8 млрд грн (20,9%).

Аналіз цих показників дозволяє зробити такі висновки: значний дефіцит бюджету Пенсійного фонду зумовлений тим, що при створенні Пенсійного фонду не були дотримані основні економічні закони та суттєво змінена структура доходів і видатків.

Враховуючи вищезазначене, реальний дефіцит фонду у 2022 році становив 27,2 млрд грн, з яких 15,3 млрд грн було профінансовано за рахунок коштів державного бюджету, передбачених на цю мету Законом України "Про Державний бюджет України". Програма реформування пенсійної системи передбачала поступове скорочення позик з державного бюджету України пенсійним фондам.

Однак, як ми бачимо, залежність від пенсійного фонду з кожним роком зростає. Зростає мінімальна пенсія, збільшуються доплати до пенсії, збільшується кількість пенсіонерів, зростають дотації з державного бюджету для збалансування бюджету пенсійних фондів України.

Таким чином, доходи пенсійних фондів формуються на накопичувальній основі: страхові внески, кошти державного бюджету, суми штрафів та інших санкцій, доходи від перерозподілу (інвестування) тимчасово вільних коштів загальнообов'язкового пенсійного страхування;

добровільні внески, сплачені громадянами або організаціями, які не є страхувальниками або застрахованими особами; накопичувальні пенсійні кошти у період виплати пенсій; кошти пенсійних накопичень потерпілих, які мають право на регулярні пенсійні виплати; інші джерела коштів, не заборонені законодавством України [10, с. 46]. 46].

Незважаючи на економічну неспроможність пенсійних фондів України, видатки на пенсійне забезпечення зростають.

Наразі можна стверджувати, що бюджет ПФУ за своїми масштабами є зіставним з державним бюджетом (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Динаміка основних фінансових показників діяльності Пенсійного фонду України у 2020–2022 рр.

Показник	2020		2021		2022	
	млн. грн.	*приріст, %*	*млн. грн.*	*приріст, %*	*млн. грн.*	*приріст, %*
Номінальний ВВП	1046500	110,2	1086935	103,9	1177000	108,29
Доходи ПФУ	148372,7	103,4	183565,2	123,7	193452,4	105,39
Власні доходи ПФУ	99781,7	97,9	119342,7	119,6	150214,3	125,87
Видатки ПФУ	165590,0	110,1	191472,7	115,6	209007,8	109,16
Дефіцит бюджету ПФУ	48 591,0	117,0	64 086,5	131,9	36 019,9	56,2

Джерело: складено автором за даними [27].

З таблиці 2.2 видно, що видатки Пенсійного фонду перевищували його власні доходи та темпи зростання ВВП країни.

Так, номінальний ВВП у 2020 році становив 104 655 млн грн, тобто зріс на 110,2%, а у 2021 році - 108 6935 млн грн, тобто зріс на 103,9%, або 108,29% за 1177 тис. років.

Як видно з таблиці 2.1, дефіцит Пенсійного фонду у 2020 році становить 48 591 млн грн, тобто збільшився на 117,0%; у 2021 році - 64 086,5 млн грн, тобто збільшився на 131,9%; а у 2022 році - 36 019,9 млн грн, тобто збільшився на 56,2%.

З даних таблиці 2.2 можна зробити висновок, що дефіцит бюджету Пенсійного фонду України у 2021 році зростатиме швидше, ніж у 2020 році, але у 2022 році цей дефіцит зменшиться.

Порівнюючи дані про доходи та видатки Пенсійного фонду України, можна зробити висновок, що бюджет Пенсійного фонду у 2020-2022 роках було профінансовано з дефіцитом, при цьому передбачені бюджетом видатки значно перевищували передбачені бюджетом доходи Пенсійного фонду України [2].

Розглянемо основні показники, що характеризують поточний стан діяльності Пенсійного фонду України та України в цілому (Додаток В).

Так, згідно з даними таблиці, кількість пенсіонерів перевищує кількість працюючих на 148,5 тис. осіб, що становить 101,1%. Крім того, середня заробітна плата перевищує середній розмір пенсії на 1 906,3 грн.

З наведеного вище аналізу діяльності Пенсійного фонду України можна зазначити, що пенсійна система наразі є фінансово нестійкою і не зможе забезпечити довгострокову фінансову стабільність у майбутньому. Тому українська пенсійна система потребує вдосконалення, щоб її бюджет був не дефіцитним, а профіцитним.

Для модернізації пенсійної системи необхідно оптимізувати та раціоналізувати розміри та умови пенсійного забезпечення, посилити взаємодію між Пенсійним фондом України та платниками пенсійних внесків і підвищити ефективність управління страховими внесками, прищеплювати пенсійну культуру молодому поколінню та чітко визначити групи населення, які потребують пенсійних гарантій.

Сталий розвиток реформи - це фінансово-економічне питання. Це можна зробити, спочатку здійснивши низку пенсійних реформ, включаючи підвищення пенсійного віку, оскільки бюджет Пенсійного фонду здебільшого є дефіцитним, і уряд повинен знайти ресурси для покриття дефіциту через негативну "пенсійну" структуру населення. З іншого боку, це питання є соціально-політичним, оскільки будь-який аспект пенсійної реформи зачіпає

всіх без винятку громадян Росії зараз або в середньо- та довгостроковій перспективі.

2.2. Аналіз особливостей функціонування Фонду соціального страхування України та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

До 2023 року в нашій країні діяли Державний фонд соціального страхування на випадок безробіття та Фонд соціального страхування України, утворений шляхом злиття Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які були створені та реорганізовані шляхом злиття

Однак з 1 січня 2023 року Фонд соціального страхування припинив свою діяльність і передав свої повноваження Пенсійному фонду України.

Відповідно до частини 2 статті 4 Закону України "Про соціальне страхування" Фонд соціального страхування України є фондом, що не входить до складу державного бюджету, Фонд соціального страхування України є фондом, що не входить до складу державного бюджету, призначеним для надання матеріального забезпечення громадянам, які з різних причин не беруть участі у судовому процесі. Метою Фонду соціального страхування є мобілізація коштів для виплати допомоги по вагітності та пологах, допомоги по тимчасовій непрацездатності, при народженні дитини та по догляду за дитиною до досягнення нею 18-місячного віку, на оплату відпусток та на санаторно-курортне лікування. Фонд соціального страхування фінансується за рахунок страхових внесків організацій і підприємств усіх форм власності, бюджетних асигнувань та добровільних внесків юридичних і фізичних осіб.

Фонд соціального страхування здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, законів України, Указів Президента України та

постанов Уряду. Фонд соціального страхування є гарантом функціонування солідарної системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Діяльність Фонду соціального страхування спрямована на виконання таких основних завдань

- Надання державної допомоги громадянам, які її потребують, від різних соціальних ризиків;

- участь у розробці та реалізації загальнодержавних програм з охорони здоров'я населення

- здійснювати заходи щодо забезпечення фінансової стійкості;

- організація роботи з підвищення кваліфікації працівників Фонду.

Співпраця з іншими фондами, пов'язаними з соціальним страхуванням. Кошти Фонду соціального страхування використовуються за цільовим призначенням; ресурси Фонду спрямовуються на:

- виплату різних допомог окремим категоріям громадян та на санаторно-курортне лікування;

- поточне функціонування Фонду та утримання органів управління;

- проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт з питань соціального страхування та гігієни праці.

Доходами бюджету Фонду соціального страхування є страхові внески найманих працівників і частина тимчасово вільних коштів Фонду соціального страхування, тобто доходи від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери і депозити комерційних банків добровільні внески громадян і юридичних осіб, федерального бюджету на покриття витрат з надання пільг (допомог і компенсацій) окремим категоріям громадян асигнування з федерального бюджету та інші джерела надходжень. Бюджет Фонду соціального страхування вже кілька років поспіль є дефіцитним, що пов'язано зі збільшенням видатків Фонду та повільним зростанням його доходів. Цей факт, безумовно, перешкоджає нормальному функціонуванню Фонду та ефективному виконанню покладених на нього завдань, що

відображається на зниженні рівня соціального захисту громадян та їх соціальної захищеності.

Соціальне забезпечення та соціальна допомога є одними з основних інструментів соціальної політики, що використовуються державою та суспільством для вирішення проблеми нерівності в доходах людей, яка виникає внаслідок відмінностей в ефективності виробництва та продуктивності праці. Соціальне забезпечення - це надання підтримки у вигляді соціальних виплат певним категоріям громадян, на що витрачаються бюджетні кошти.

З фінансово-економічної точки зору, сучасне соціальне страхування є важливим важелем перерозподілу внутрішніх фінансових ресурсів і пов'язане з подальшим розвитком економіки, оскільки економіка країни має сильний вплив на доходи економічних агентів. Соціальна допомога - це система заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу людини та повернення її до активного життя і праці, шляхом захисту її існування та повсякденних потреб у матеріальній і правовій формі, а також шляхом формування її якостей і установок на нормальні умови життєдіяльності [6].

Сучасна система соціального забезпечення має два основні напрями: здійснення профілактичних заходів, відновлення та підтримання працездатності працівників, оздоровчі та навчальні заходи, а також матеріальна підтримка тих, хто не мав або втратив працездатність.

Фонди соціального страхування відіграють важливу та особливу роль у фінансовій системі держави, мають специфічні завдання та незалежність, визначену законодавством. Фонди соціального страхування мають значний вплив на соціальні та економічні процеси в суспільстві. Фонд соціального страхування має значний вплив на соціальні та економічні процеси суспільства і фінансує важливі заходи щодо соціального захисту населення та реалізації загальнодержавних пріоритетних програм, спрямованих на підвищення добробуту та соціального захисту населення, яке є важливим об'єктом розвитку національної економіки.

Соціальне страхування є важливою складовою соціального захисту окремих осіб і населення в цілому, а рівень соціальної захищеності населення суттєво стимулює економічний і соціальний розвиток країни. Фінансове забезпечення передбачає формування та використання фінансових ресурсів шляхом оптимізації пропорцій між усіма формами, що дає змогу створювати такі обсяги фінансових ресурсів, які дають змогу фонду функціонувати та забезпечувати виплати, передбачені планом. Фонд соціального страхування є матеріальною основою соціального страхування.

Основним джерелом надходжень є єдиний внесок на соціальне страхування (ЄСВ), який сплачують наймані працівники або приватні роботодавці. Єдиний внесок (ЄСВ) на загальнообов'язкове соціальне страхування - це консолідований соціальний внесок, збір якого здійснюється в обов'язковому порядку та на регулярній основі до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування з метою забезпечення захисту прав громадян у випадках, передбачених законом Особи та члени їх сімей, які підлягають загальнообов'язковому соціальному страхуванню, отримують страхові виплати забезпечення їх матеріального забезпечення [7].

Єдиний внесок встановлюється у відсотках до визначеної Законом № 2464-Vi бази нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, з розподілом за видами економічної діяльності та класами професійного ризику виробництва Оскільки ФСС відповідає за здійснення соціального страхування населення як важливої складової системи соціального захисту. необхідно досить об'єктивно аналізувати формування та використання коштів.

Реалізація функцій соціального страхування потребує належного фінансового забезпечення. Серед суб'єктів державного соціального страхування, які є страхувальниками, страховиками та застрахованими особами [6], важливу роль у наповненні фонду відіграють страховики.

Внески страхувальників-роботодавців та застрахованих осіб є основним джерелом фінансування державного соціального страхування. Динаміка показників доходів фонду соціального страхування об'єктивно залежить від кількості платників страхових внесків.

Кількість страхувальників в Україні представлені на рисунку 2.3.

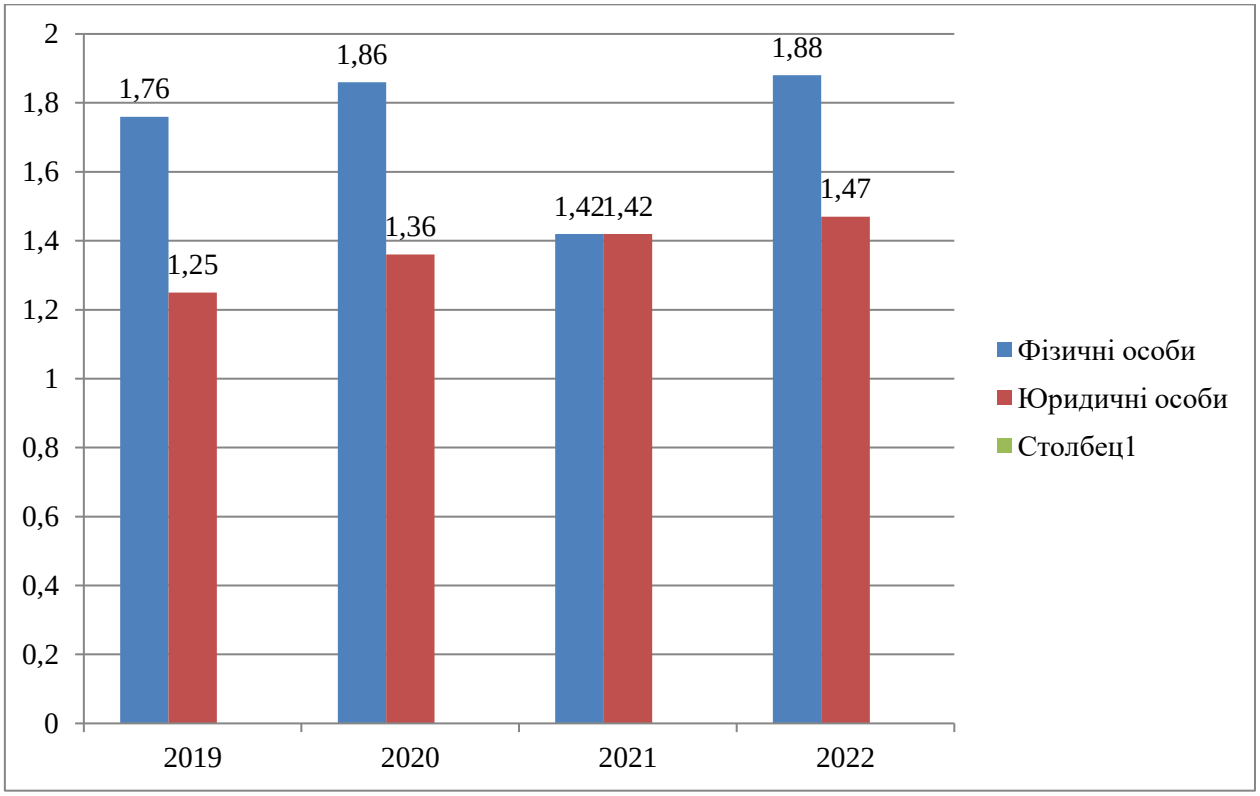

Рис. 2.3 Кількість страхувальників України, млн.од.

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Як видно з рисунку 2.3. кількість страхувальників істотно зростає, так в період з 2019 по 2022 рік, кількість страхувальників збільшилась на 11,3, кількість юридичних осіб зросла на 6,8%, кількість страхувальників з числа фізичних осіб зросла на 17,6%.

Необхідно зазначити, що в період з 2020 по 2021 року зросли доходи Фону на 43,6% (рис. 2.4).

Беручи до уваги фінансовий механізм Фонду соціального страхування, звернемося до бюджету Фонду: у 2020 році бюджет другої частини Фонду сформовано в обсязі 614,5 млн грн. У межах цієї суми внески на загальнообов'язкове соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою

працездатності та майновим страхуванням заплановані у сумі 47,11 млрд грн. Загальна сума внесків до Фонду запланована в розмірі 47,1 млрд. грн., або 76,6% від загальної суми доходів, тоді як заплановані внески на загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві заплановані в розмірі 103,5 млрд. грн., або 16,8% від загальної суми доходів.

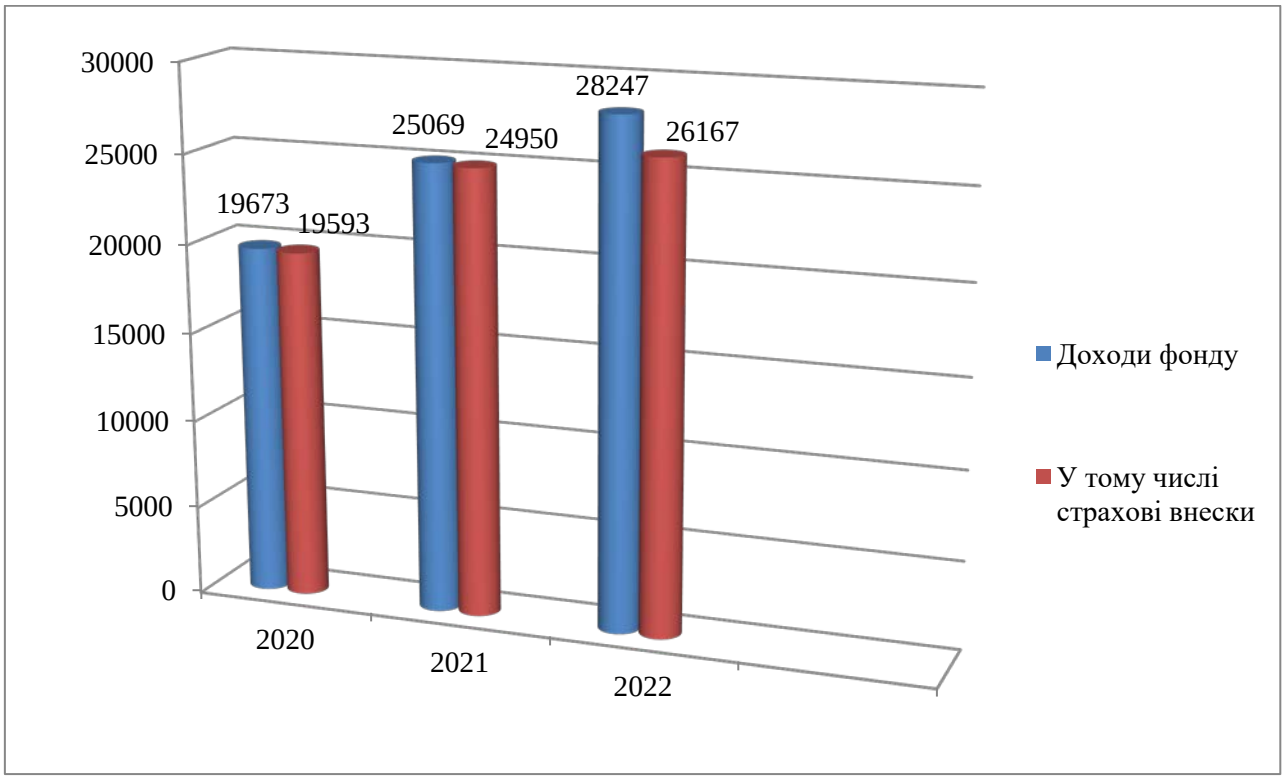

Рис. 2.4. Доходи Фонду соціального страхування України, млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [26].

Загальний обсяг видатків визначено на рівні 647,9 млн. гривень. При цьому доходи - 516,8 млн. грн. У видатковій частині бюджету на соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та у зв'язку з майновою втратою 516,8 млн. грн. (79,7% у структурі видатків), або 91,5 млрд. грн., спрямовано на соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності та у зв'язку з майновою втратою. Загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві - 91,5 млрд грн (14,1% у структурі видатків). Бюджет на 2021 фінансовий рік затверджено з дефіцитом.

Особливий інтерес становлять дані щодо видатків фондів соціального страхування, оскільки після об'єднання двох фондів у 2015 році, на жаль, не було досягнуто бажаного результату у вигляді скорочення фінансових витрат. Згідно з аналізом діяльності Фонду соціального страхування, проведеним Офісом з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, обсяг організаційних видатків Фонду збільшився (порівняно з 2020 роком): на 45,2% у 2021 році та на 32,9% у 2022 році. Таким чином, заплановане на час реформи скорочення адміністративних видатків держави не відбулося.

Що стосується видатків на окремий фонд соціального страхування, то їх обсяг зменшився у 2019 році порівняно з 2018 роком через зменшення кількості пенсіонерів. Так, кількість пенсіонерів в Україні станом на 01.01.2016 становила 12,29 млн осіб, на 01.01.2017 - 11,96 млн осіб, на 01.01.2018 - 11,73 млн осіб, на 01.01.2019 - 11,47 млн осіб та на 01.01.2020 - 11,33 млн осіб. У складі пенсіонерів переважали жінки, частки яких у 2019 році становили 61,7% та 38,3% відповідно.2019 року кількість пенсіонерів розподілялася за видами пенсій наступним чином - за віком - 8 534,6 тис.; - по інвалідності - 1 454,5 тис.; - у зв'язку з втратою годувальника - 648,6 тис.; - за вислугу років - 616,0 тис.; - соціальна пенсія - 77,6 тис.; - довічне грошове утримання судді у відставці - 3,4 тис.

Варто зазначити, що більшість пенсіонерів отримали пенсію у розмірі 3949,5 тис. грн (34,8%) за період 1501-2000 рр. та 3872,8 тис. грн (34,2%) за період 2001-3000 рр. Станом на 1 січня 2020 року середній розмір пенсії в Україні становив 3082,98 грн і порівняно з 2645,66 грн станом на 1 січня 2019 року, збільшившись на 437,32 грн або на 16,5%. Мінімальна пенсія також зросла на 9,4% (з 1497 грн станом на 1 січня 2019 року до 1638 грн станом на 1 січня 2020 року). Найвищий середній розмір пенсії зафіксовано в Донецькій (4003,06 грн), Луганській (3712,03 грн), Дніпропетровській (3485,38 грн), Запорізькій (3254,03 грн) областях та м. Києві (4251,86 грн). Регіонами з найнижчим середнім розміром пенсії були Тернопільська

(2384,03 грн.), Чернівецька (2457,9 грн.), Закарпатська (2463,11 грн.) та Рівненська (2584,98 грн.) області.

Динаміка видатків Фонду соціального страхування України за 2020-2022 роки зображена на рис 2.5.

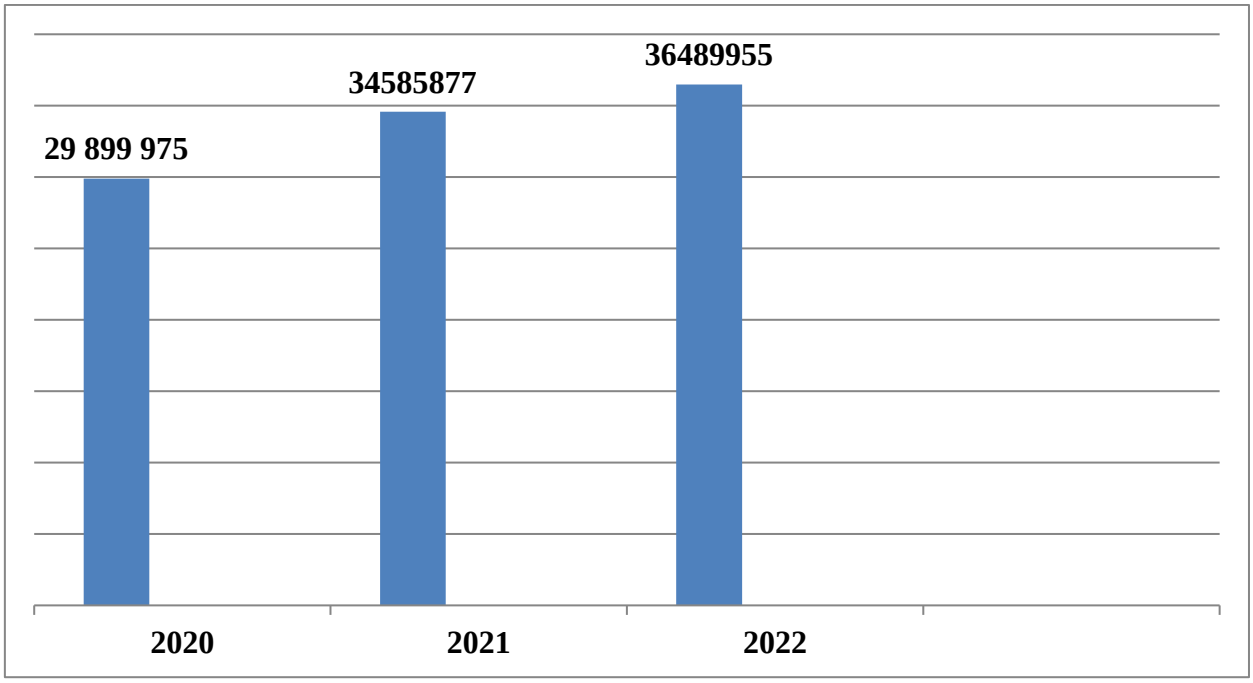

Рис. 2.5. Динаміка видатків Фонду соціального страхування України за 2020-2022 роки

Джерело: побудовано автором за даними [26].

На рисунку 2.5 видно помітне зростання видатків у 2021 та 2022 роках порівняно з показниками 2020 року - 6 589 980 грн; у 2020 році видатки Фонду становили 29 899 975 грн; у 2021 році - 34 585 877 грн; а у 2022 році видатки ФСС з ТВП становили 36 489 955 гривень.

Як видно з Таблиці 2.5, загальні видатки бюджету Фонду соціального страхування у 2021-2022 роках зросли на 20,6 %.

При цьому найшвидше зросли видатки на додаткову чотириденну відпустку батькам, які працюють і доглядають за дітьми з інвалідністю, - на 98%, а також на допомогу по тимчасовій непрацездатності - на 43,5%.

За аналізований період на 21,5% зменшилися видатки на виплату тимчасової допомоги у зв'язку з надзвичайними обставинами, на 9% -

тимчасової допомоги жінкам, які стали на облік у зв'язку з вагітністю [4].Пандемія коронавірусної інфекції, з якою зіткнувся весь світ з початку 2020 року, негативно позначилася на показниках соціально-економічного розвитку України.

У першому кварталі 2020 року українська економіка ще не відчула наслідків пандемії, але вже з другого кварталу вона відчула на собі її вплив повною мірою. Через війну, зростання безробіття та зниження реальної заробітної плати, основного джерела стратегічних внесків до позабюджетних фондів, Соцслужба, як і інші бюджети бюджетної системи України, зіткнулася з труднощами у виконанні бюджету.

Крім того, обмеження ділової активності через пандемію, запровадження карантинних заходів та нові зобов'язання, покладені на фонди соціального страхування, також вплинули на виконання бюджету.

Дані Державної служби статистики свідчать про те, що рівень безробіття в Україні збільшується вже четвертий рік поспіль, а це є свідченням того, що ситуація на ринку праці є вкрай критичною (рис. 2.6.).

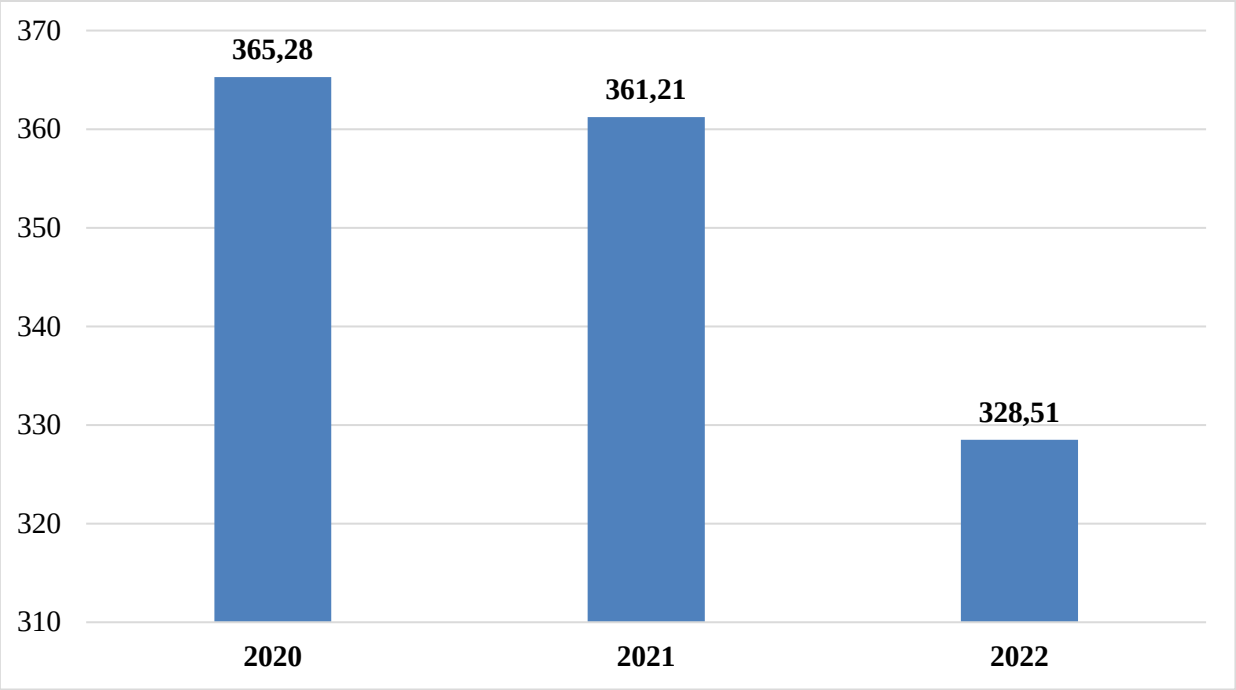

Рис. 2.6. Кількість безробітніх, що отримали допомогу по безробіттю

Джерело: побудовано автором за даними [1].

З рисунку 2.6. видно, що у 2020 році було зареєстровано 365,25 тис. безробітних, у 2021 році цей показник становитиме 361,21 тис. осіб, а у 2022 році - 328,51 тис. осіб.

Слід зазначити, що інформація в таблиці 2.6. базується на кількості безробітних, офіційно зареєстрованих в Україні, і визначити реальну кількість безробітних в сучасних реаліях неможливо, ця цифра є значно вищою у зв'язку із запровадженням COVID-19 та тим, що багато українців втратили роботу під час війни в Україні. Ми вважаємо, що ця цифра набагато вища.

Динаміка кількості зареєстрованих безробітних осіб, які отримують допомогу по безробіттю, а також їх відсоток до населення працездатного віку представлено на рис. 2.7.

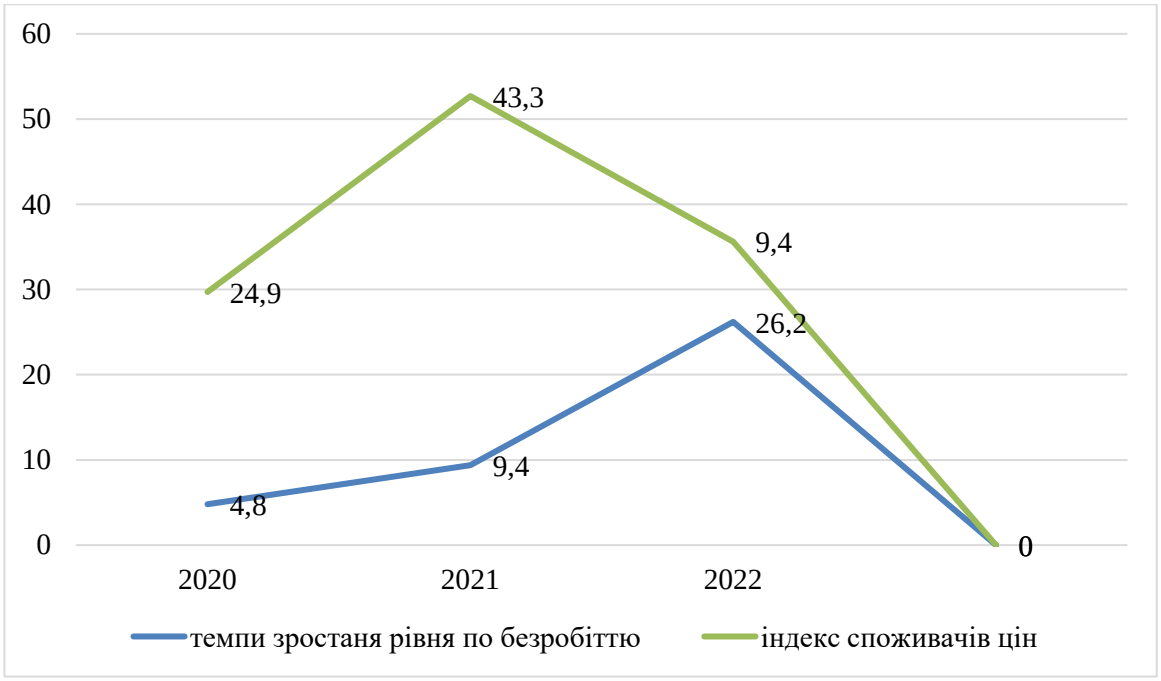

Рис. 2.7. Динаміка кількості зареєстрованих безробітних осіб, які отримують допомогу по безробіттю

Джерело: побудовано автором за даними [1].

Аналізуючи дані, наведені на рисунку 2.7, можна зробити висновок, що кількість зареєстрованих безробітних, які отримують допомогу по

безробіттю, зменшилася, навіть зважаючи на високий рівень безробіття в країні.

Так, у 2022 році кількість безробітних зменшилася на 9,6% порівняно з 2021 роком, а їхня частка в робочій силі також скоротилася (до 1,54%).

Тенденція останнього року є передумовою для зменшення рівня фінансових відрахувань до Державного фонду страхування на випадок безробіття, а також можливості підвищення рівня допомоги по безробіттю, який наразі зафіксовано на рівні 1160 грн. Мінімальний розмір допомоги по безробіттю для постраждалого населення встановлено на рівні 1160 грн, що становить лише 72,5% прожиткового мінімуму для працездатних осіб з 1 грудня 2022 року [8].

Такий розмір суперечить вимогам статті 46 Конституції України, яка передбачає, що "пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом". З них мінімальний розмір допомоги по безробіттю ніколи не досягає рівня, встановленого Конституцією. Слід зазначити, що 69,2 000 осіб наразі отримують мінімальну допомогу по безробіттю, що становить майже третину (28,2%) від загальної кількості одержувачів допомоги по безробіттю. Недоліком такого рішення є те, що при подальшому підвищенні прожиткового мінімуму фіксований розмір допомоги по безробіттю буде становити все меншу частку, що в кінцевому підсумку призведе до порушення вимог Конвенції Міжнародної організації праці (МОП) про мінімальні норми соціального забезпечення (№ 102), яку Україна ратифікувала, а також до порушення норм, які може бути [10].

Своєю чергою, темпи зростання середнього розміру допомоги по безробіттю в аналогічні роки становлять 4,8% та 9,4% відповідно, а це означає, що допомога по безробіттю не може забезпечити належний рівень життя постраждалого населення; лише за 10 місяців 2022 року темпи зростання середнього розміру допомоги по безробіттю зросли (+26,2%) порівняно з індексом споживчих цін (+9,4%); та і хоча суттєвих змін не

відбулося, ситуація покращилася у сфері гарантування прав постраждалих осіб, які втратили роботу та стали безробітними внаслідок форс-мажорних обставин.

Таблиця 2.2.

Доходи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за 2020-2022 рр, млн грн.

№	Показник	рік		
		2020	2021	2022
1	Доходи Фонду, всього, у тому числі:	8075,53	5882, 41	8311, 02
2	Страхові внески	7982,12	5851, 33	8280,22
3	Інші надходження	72,59	30,68	30,41
4	Кошти державного бюджетк	20,92	0,40	0,39

Джерело: складено автором за даними [1].

Основним джерелом статистичної інформації про діяльність Фонду, про яку йшлося вище, є бюджет на кожен рік, який затверджується Радою Міністрів України [13]. Так, дані таблиці 2.3 свідчать, що за останні п'ять років доходи Фонду зросли на 8 311,2 млн грн, або на 43,2% [14; 15].

Найбільше зростання доходів Фонду відбулося у 2021 році, коли їх розмір збільшився з 588,41 млн грн до 831,02 млн грн, тобто на 41,3%, порівняно з 2020 роком. У свою чергу, найбільший приріст доходу Фонду був у 2015 році, коли він збільшився на понад 2,4 млрд грн, переважно за рахунок суттєвого зменшення обсягу страхових внесків - основного джерела надходжень до Фонду. Збільшення доходів Фонду за останні п'ять років було досягнуто за рахунок зростання надходжень страхових внесків (43,8 %).

Натомість інші надходження та кошти державного бюджету показали зниження на 32,1% та 11,6% відповідно у 2021 році порівняно з 2022 роком. Щодо структури доходів Фонду, то найбільшу питому вагу протягом аналізованого періоду становили надходження страхових внесків від найманих працівників та фізичних осіб (99,2-99,6%). Для забезпечення фінансової стабільності ФСС встановлено граничний розмір коштів, який не

може перевищувати суму, необхідну для виплати допомоги по безробіттю за п'ять календарних днів. Кошти доступні у вигляді касової стелі у розмірі 1,5%.

Кошти акумулюються на спеціальному рахунку в українському державному банку і використовуються на цілі, визначені рішенням Уряду. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття" право на допомогу по безробіттю та соціальні послуги мають потерпілі, а також невійськовослужбовці Збройних Сил України, Прикордонних військ України, Служби безпеки України, Служби цивільного захисту та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Служби безпеки України, Внутрішньої служби України, осіб, звільнених з військової служби у зв'язку зі скороченням штатів, працівників, які не мають права на пенсію, осіб, які шукають роботу, та інших безробітних осіб, якщо вони зареєстровані в установленому порядку як безробітні [5]. Витрати ФСЗНП включають матеріальне забезпечення та соціальні послуги, утримання та забезпечення діяльності державної служби зайнятості та Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості, адміністрування Фонду, відшкодування витрат на виплату пенсій Пенсійному фонду України, розвиток та супроводження Єдиної інформаційно-аналітичної системи державної служби зайнятості [13].

Зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію, що склалася в Україні в останні роки Зважаючи на складну ситуацію, що склалася в соціально-економічній сфері України в останні роки, хотілося б дослідити рішення правління Фонду державного соціального страхування України на випадок безробіття Протягом 2022 року відбулося кілька планових та позачергових засідань правління ФСС з ТВП варто зазначити, що на них обговорювався поточний стан соціального страхування на випадок безробіття та приймалися рішення, які могли б забезпечити максимальний захист інтересів постраждалих верств населення.

Дані таблиці 2. 3 свідчать, що протягом 2021 року було проведено декілька планових та позапланових засідань правління Фонду, на яких обговорювався поточний стан соціального страхування на випадок безробіття та приймалися рішення, які могли б забезпечити максимальний захист інтересів постраждалих верств населення.

Таким чином, дослідивши роль соціального страхування на випадок безробіття, його сучасний стан та тенденції розвитку, можна зробити висновок, що Останні події в економічній та соціальній сфері негативно вплинули на надання страхового захисту безробітним. Спостерігається позитивна тенденція до зменшення кількості безробітних, які отримують допомогу по безробіттю, оскільки знижується рівень фінансових внесків до видатків фондів соціального страхування на випадок безробіття. Однак той факт, що рівень безробіття в Україні за останні п'ять років зріс до максимальних за останні п'ять років 9,5%, може свідчити про те, що ті, хто має право на цю допомогу, її просто не отримують. Ще однією позитивною тенденцією є те, що середній розмір допомоги по безробіттю збільшився на 26,2% за перші 10 місяців 2022 року порівняно зі зростанням споживчих цін лише на 9,2% за той самий період, що може свідчити про зниження купівельної спроможності допомоги по безробіттю за останні два роки, коли вона зросла на 4%. Це може свідчити про зниження купівельної спроможності допомоги по безробіттю за останні два роки. Щодо показників ефективності діяльності Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття встановлено наступне: протягом останніх п'яти років доходи та видатки Фонду зростали приблизно однаковими темпами, сягнувши приблизно 43-44% в аналізованому періоді.

Таким чином, основними проблемами функціонування Фонду соціального страхування в сучасних умовах можна визначити наступні: ризик зростання дефіциту Фонду соціального страхування, який збільшився внаслідок пандемії та війни в Україні: низький рівень соціальних виплат в нашій країні; реструктуризація ФСС.

Для вирішення цих проблем можна запропонувати наступні методи: впровадити нові інформаційні технології в діяльність ФСС з метою підвищення якості надання державних послуг; законодавчо закріпити механізм міжбюджетних трансфертів з федерального бюджету з метою вирівнювання фінансової збалансованості ФСС; забезпечити можливість використання коштів з іншого виду загальнообов'язкового соціального страхування у разі нестачі коштів за одним видом загальнообов'язкового соціального страхування.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід організації системи соціального страхування та можливості його використання в Україні

Схеми соціального страхування є найважливішим елементом, що характеризує сучасні держави та суспільства. Метою сильної системи соціального страхування є підтримка соціальної стабільності, забезпечення рівного доступу до охорони здоров'я та надання необхідної допомоги під час стихійних лих. Як організована система, національне соціальне страхування існує в багатьох країнах світу.

Соціальне страхування - це форма соціального захисту економічно активного населення, заснована на колективній солідарності, яка стосується і компенсує втрату праці, продуктивності та доходу, захищаючи його від різних ризиків. Особливістю соціального страхування є те, що воно фінансується зі спеціального позабюджетного фонду. Цей фонд формується за рахунок цільових внесків роботодавців і найманих працівників за підтримки держави [1, с. 18].

У різних зарубіжних країнах існують різні моделі соціального страхування.

Австрія, Швеція та Данія належать до країн, де держава бере на себе значну частку витрат. Розподіл витрат також варіюється від країни до країни залежно від конкретної програми. Наприклад, роботодавець, як правило, сплачує повну вартість страхування від нещасних випадків на виробництві. Див. також програми соціального забезпечення.

Хоча діапазон цих характеристик дуже широкий, всі моделі соціального страхування можна розділити на три типи (рис. 3.1).

Загалом, якщо ми розглянемо та охарактеризуємо ці моделі, то вважаємо, що споживацька модель характеризується певним мінімалізмом.

Це пов'язано з тим, що соціальне забезпечення не розглядається як засіб досягнення рівності і надається лише в крайньому випадку, а також з тим, що фінансування соціального забезпечення здійснюється, наскільки це можливо, громадськими організаціями, тобто з державного сектору в приватний. Ліберальна модель балансує між консерватизмом та соціал-демократією і характеризується пропорційністю та щирістю, зокрема, вона виступає за розширення системи соціального страхування та ефективну і динамічну політику доходів.

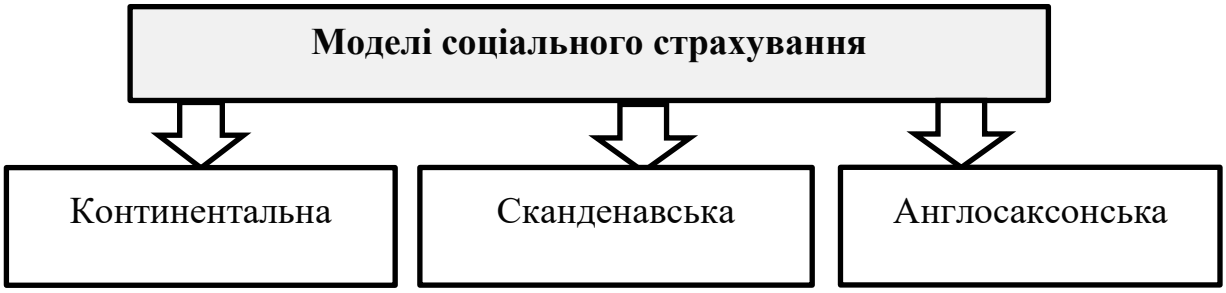

Рис. 3.1. Моделі соціального страхування

Джерело: побудовано автором за даними [45, с .90].

Соціальне страхування бере свій початок у Німеччині, де система соціального страхування була започаткована канцлером Отто фон Бісмарком: медичне страхування у 1883 році, компенсації робітникам у 1884 році та пенсії по старості та інвалідності у 1889 році. Німецький приклад, природно, наслідували Австрія та Угорщина. В інших європейських країнах дебати про соціальне страхування також розділилися між тими, хто виступав за добровільне субсидоване страхування, і тими, хто відстоював обов'язкову систему. Великобританія прийняла національне обов'язкове медичне страхування в 1911 році, яке було значно розширене в 1948 році [30, 45].

Після 1920 року обов'язкове соціальне страхування швидко поширилося в Європі та Західній півкулі. США відставали від Європи, і до 1935 року, коли був прийнятий Закон про соціальне забезпечення, державні страхові програми були виключно прерогативою штатів і місцевих органів влади; три федеральні страхові програми, прийняті в США після 1935 року,

передбачають пенсійні виплати та виплати у зв'язку з втратою годувальника, медичне обслуговування для осіб старше 65 років і страхування на випадок інвалідності.

У Німеччині працюючі люди можуть вийти на пенсію найпізніше у віці 67 років. Пенсійне страхування також надає допомогу, якщо ви більше не можете працювати або можете працювати лише на обмеженій основі через хворобу або інвалідність. Це також стосується сиріт або дітей-сиріт.

Схеми соціального страхування відрізняються від приватного страхування в декількох аспектах. Внески, як правило, є обов'язковими і можуть здійснюватися роботодавцем, урядом країни страхувальника або самим страхувальником. Крім того, виплати не так тісно пов'язані з внесками, як у приватному страхуванні. Наприклад, деякі групи включаються до переліку бенефіціарів, навіть якщо вони не сплачували внески протягом необхідного періоду, щоб виконати певні соціальні завдання. Також можливе збільшення виплат у відповідь на зростання вартості життя, і в цьому випадку зв'язок між внесками та виплатами відновлюється [37, с. 90].

Що стосується соціал-демократичної моделі, то вона є найбільш розвиненою, оскільки дозволяє соціальній політиці мати самостійне значення і забезпечує захист громадян від багатьох ринкових ризиків. Конкретні моделі можна більш детально вивчити на прикладах конкретних країн, взятих з конкретних систем. Базові основи соціального страхування були створені в Німеччині наприкінці 19 століття канцлером Отто фон Бісмарком, який також розробив правову базу законодавства про соціальне забезпечення, що стало зразком для інших розвинених країн.

У Німеччині частиною системи соціального забезпечення є участь у системі медичного страхування, яка називається загальнообов'язковим страхуванням (GKV).

Близько 85% населення Німеччини охоплено цим державним медичним страхуванням. Воно охоплює широкий спектр послуг, включаючи госпіталізацію, стоматологічну допомогу, регулярні візити до сімейного

лікаря, ліки, окуляри, щеплення та рентгенівські знімки. Програма також компенсує втрату доходу через хворобу через шість тижнів після неї.

Ставка внеску працівника становить 14,6% від брутто-зарплати, що ділиться між працівником і роботодавцем (обидва сплачують по 7,3%). Якщо річний дохід перевищує 54 900 євро або якщо ви є самозайнятим працівником, ви можете вибрати повне приватне медичне страхування.

Роботодавець продовжуватиме сплачувати таку ж суму до 50% від внесків працівника на державне медичне страхування, як і раніше. Важливо визнати, що приватна медицина є альтернативою державній, а не доповненням до неї, як це має місце в багатьох країнах. Приватна медицина пропонує працівникам більше можливостей і може бути дешевшою або дорожчою, ніж державна [46, с. 33].

Німецькі працівники сплачують внески до державного пенсійного страхування (Gesetzliche Rentenversicherung, GRV), але є й інші варіанти, такі як приватне пенсійне страхування. Ставка внеску становить 18,6 % від брутто-зарплати. Це означає, що і працівник, і роботодавець сплачують внесок у розмірі 9,3%. Цей внесок вираховується із заробітку працівника. Коли емігрант повертається на батьківщину, він має право на отримання пенсії, нарахованої за період роботи в Німеччині.

Наразі пенсійний вік у Німеччині становить 65 років і 8 місяців; до 2031 року він буде поступово збільшений до 67 років. Розмір щомісячної пенсії значною мірою залежить від загальної суми внесків, сплачених протягом трудової діяльності: щомісячна пенсія пенсіонера, який пропрацював 45 років і отримував середню заробітну плату, наразі становить близько 30 000 євро на рік (1 200 євро). Однак державна пенсія може бути значно меншою.

На вимогу працівника роботодавець зобов'язаний надати йому відстрочену компенсаційну схему; якщо інше не передбачено Трудовим кодексом, роботодавець не зобов'язаний надавати будь-яку іншу додаткову пенсійну схему; страхування на випадок безробіття.

Усі громадяни Німеччини, які мають постійний трудовий договір (за винятком фрілансерів та деяких державних службовців), зобов'язані сплачувати внески до фонду страхування на випадок безробіття (arbeitslosenversicherung). Це стосується 2,40 відсотка, який ділиться між роботодавцем і працівником. Допомога Якщо ви як іноземець сплачували внески на страхування на випадок безробіття протягом 20 місяців поспіль, ви маєте право на допомогу по безробіттю від німецької держави.

У таких випадках страхування на випадок безробіття оплачує досьє протягом певного періоду часу. Тривалість виплати (від шести місяців до двох років) залежить від попереднього місця роботи, віку кандидата та наявності дітей. Сума виплат становить приблизно 60% від чистої заробітної плати на попередньому місці роботи. Допомога на навчання та повторне працевлаштування також надається при отриманні допомоги по безробіттю [37, .89].

Слід також розглянути шведську систему соціального страхування, яка є частиною скандинавської моделі соціальних відносин. Шведська пенсійна реформа розпочалася в 1995 році.

Швеція Соціал-демократична (скандинавська) соціальна політика фінансується за рахунок загальних податкових надходжень, прогресивна система оподаткування (до 65% доходу, необхідного для найвищого дохідного цензу); - пріоритет принципів рівності та солідарності у здійсненні соціальної політики; - посилення тенденції до заходів із запобігання довготривалому безробіттю; - високий рівень та загальна доступність заходів соціальної підтримки. Стрес-тести ілюструють активну роль держави у функціонуванні цієї системи, яка перебуває під суворим державним контролем. Досягнення загального добробуту при збереженні високого рівня соціального забезпечення вимагає від шведської держави значних витрат. З цією метою в країні діє прогресивна система оподаткування, яка дозволяє акумулювати великі суми державного перерозподілу, а також первинно розподілених доходів. Наприклад, соціальні витрати у Швеції становлять

майже 50 % державних витрат. Донедавна це допомагало підтримувати високе співвідношення зайнятості до пенсій і доходів (у відсотках від заробітної плати): пенсії до 65-75% від заробітної плати, тимчасова непрацездатність до 90%, 59,2% йде на поточну заробітну плату - після сплати податків заробітна плата працівників становить 28, 5%), 13,9% на всі види соціального страхування. Сума розподіляється на

У Швеції, де пенсійна реформа була розпочата в 1995 році, прийнята скандинавська модель соціальних відносин. Швейцарія має узгоджений спектр різних видів "соціального" страхування для фізичних осіб, пропонуючи людям, які живуть і працюють у країні, та їхнім сім'ям широкий захист від фінансових ризиків, які зазвичай не покриваються [4, с. 75].

Швейцарська система соціального страхування покриває ризики старості, смерті та інвалідності і базується на трьох основних компонентах: старість, дожиття та інвалідність.

Перший рівень (pillar 1) - це обов'язкова державна пенсійна система, що охоплює всіх осіб. Він призначений для покриття основних витрат на життя.

Другий рівень (2-й рівень) є обов'язковим для працівників. Він був запроваджений в рамках 1-го рівня для підтримки початкового рівня життя і забезпечує дохід, еквівалентний приблизно 60% заробітку перед виходом на пенсію. Закон встановлює законодавчо визначений мінімальний розмір допомоги. Компанії та інші установи можуть встановлювати виплати, що перевищують цей мінімум". Перший і другий рівні є обов'язковими, тоді як третій рівень, за який відповідає роботодавець, є добровільною індивідуальною процедурою, що організовується безпосередньо зі страховою компанією або банком. Швейцарське медичне страхування є обов'язковим для всіх осіб, які перебувають у Швейцарії більше трьох місяців.

Страхові внески вважаються бізнес-витратами і рідко покриваються роботодавцем.

Страхування від нещасних випадків є обов'язковим для всіх осіб, які працюють у Швейцарії. Це страхування покриває фінансові наслідки нещасних випадків на роботі та поза нею.

В іншому випадку ризики покриваються, якщо ви маєте добрий стан здоров'я. Застраховані всі особи, які проживають або працюють у Швейцарії. Частково покриває втрату доходу через військову службу, цивільну оборону, декретну відпустку або відпустку по догляду за дитиною. Як правило, всі особи, які мали оплачувану роботу, охоплені системою страхування на випадок безробіття. Самозайняті особи не охоплені.

Сімейні допомоги є засобом компенсації витрат, пов'язаних з утриманням сім'ї.

Виплати, що надаються різними видами соціального забезпечення, в основному фінансуються за рахунок внесків, зібраних з фізичних осіб.

Завдяки сприятливому інвестиційному клімату багато міжнародних компаній обрали Швейцарію як базу для своєї європейської та глобальної діяльності. Комерційне право в Швейцарії, як відомо, є більш ліберальним, ніж в інших юрисдикціях. Хоча основний принцип свободи волі має першорядне значення, важливо розуміти правові мінімальні стандарти та механізми соціального захисту, передбачені швейцарським законодавством [11, с. 33].

Система соціального страхування є частково накопичувальною, тобто соціальні видатки фінансуються за рахунок загальних податкових надходжень до бюджету; - прогресивна система оподаткування (до 65% доходів збирається з більш високодохідних груп населення); - пріоритетність принципів рівності та солідарності при здійсненні соціальної політики; - превентивний характер для запобігання довготривалому безробіттю; - високий рівень заходів соціальної підтримки та загальна високий рівень та загальна доступність заходів соціальної підтримки; - високий рівень та загальна доступність заходів соціальної підтримки.

Значна роль дотацій з державного бюджету для системи загальнообов'язкового соціального страхування пояснює активну роль держави у функціонуванні цієї системи, яка перебуває під суворим державним контролем. Досягнення загального добробуту та високого рівня соціального забезпечення коштує шведській державі чималих коштів.

З цією метою в країні діє прогресивна система оподаткування, яка дозволяє акумулювати великі обсяги ресурсів у державному бюджеті і таким чином перерозподіляти значну частину доходів, які в іншому випадку підлягали б розподілу [12, с. 54].

Наприклад, соціальні видатки у Швеції становлять майже 50 % державних видатків. Це дозволило донедавна підтримувати високий рівень заміщення (у відсотках до заробітної плати) пенсій та допомог: пенсії становлять 65-75% заробітної плати, допомога з тимчасової непрацездатності - до 90% 59, 2% витрачається на поточну заробітну плату (чиста заробітна плата найманих працівників становить 28,5% ВВП після сплати податків), а 13,9% розподіляється через систему соціального страхування.

Розглянемо систему соціального страхування США. Американська модель соціального забезпечення є частково накопичувальною. Сучасна система соціального страхування США є складною, але дуже гнучкою. Її визначальною рисою є децентралізація. Вона складається з різних соціальних програм, що регулюються федеральним законодавством або законодавством штатів, або федеральним урядом і урядами штатів [35, с. 80].

Такий підхід дає змогу з достатньою ефективністю та результативністю задовольняти потреби в соціальній допомозі конкретних регіонів: Закон про соціальне страхування 1935 року встановив два види соціального страхування: пенсії за віком та допомогу по безробіттю.

Закон передбачав заходи допомоги окремим категоріям бідних, зокрема, інвалідам та сиротам. Згодом до Закону були внесені численні поправки, які запровадили нові форми соціального страхування: пенсії у зв'язку з втратою годувальника, допомоги по інвалідності, не пов'язаній з

виробничими травмами, право на медичне страхування для осіб віком 65 років і старше та ін. Усі види соціального страхування, що регулюються Законом 1935 року та поправками до нього, зазвичай називають "Федеральна програма". Загальна програма". Усі пенсії та допомоги за загальним федеральним планом фінансуються за рахунок податку на соціальне страхування, який однаково стягується з найманих працівників, чиновників та підприємців.

Ставка податку для найманих працівників встановлюється у відсотках до заробітної плати, для підприємців - у відсотках до 60% заробітної плати, 5% розподіляється на поточну заробітну плату і 7,0% - на загальне соціальне страхування (при цьому чиста заробітна плата найманих працівників після сплати податків становить 44,6% ВВП) [84, с . 32].

Пенсійна система США базується насамперед на національному приватному пенсійному страхуванні. Ця модель також прийнята в деяких країнах Латинської Америки та Португалії. Державні солідарні схеми призначені для забезпечення гарантованої пенсії протягом визначеного періоду та в певному розмірі. Приватні корпоративні пенсійні фонди створюються на накопичувальній основі, що дозволяє фонду фінансувати власну пенсійну програму, одночасно роблячи значний внесок в економіку. Приватні пенсійні плани та довгострокове страхування життя також широко поширені в США. Так, відкривши пенсійний рахунок або оформивши поліс страхування життя, американці можуть отримувати одразу три пенсії: державну, від компанії та індивідуальну.

Система медичного страхування в США базується на принципі поєднання центрального страхового фонду та місцевих незалежних страхових організацій. Кошти акумулюються в центральному фонді, який не має адміністративних функцій, а потім розподіляються між стратифікованими організаціями відповідно до законодавчо затверджених форм розподілу [1].

Що стосується виду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, то оскільки значна кількість працівників зайнята на небезпечних виробництвах, більшість з них надає перевагу самозайнятості в приватних страхових компаніях.3 У більшості країн законодавство про відповідальність підприємців за професійні зловживання та шахрайство або взагалі відсутнє, або дуже вузько охоплює такі зловживання [5]. сферу таких зловживань [5].

Схеми соціального страхування фінансуються платниками податків і адмініструються урядом. Деякі більші схеми, такі як соціальне забезпечення та охорона здоров'я, фінансуються та управляються федеральним урядом. Це також стосується податкових пільг, які забезпечують підтримку доходу і є частиною системи соціального забезпечення, таких як EITC та CTC. Однак більше програм повністю або частково фінансуються федеральним урядом, але адмініструються штатом (або, у випадку оренди житла для малозабезпечених, штатом). (У випадку програм допомоги малозабезпеченим орендарям житла, вони переважно адмініструються місцевими органами управління житловим фондом, але можуть також адмініструватися державними установами). У деяких із цих спільних федерально-державних програм федеральний уряд повністю оплачує виплати і частково покриває адміністративні витрати штатів і місцевих органів влади; SNAP і житлові програми для малозабезпечених відповідають цій схемі. У деяких випадках, таких як Medicaid, штати повинні оплачувати як виплати, так і адміністративні витрати [55, с. 145].

Існують також відмінності в тому, на якому рівні влади встановлюється право на участь у програмі. У програмах, що фінансуються як федеральним урядом, так і урядами штатів, таких як Соціальне забезпечення та Medicaid, федеральний уряд встановлює національні стандарти; у таких програмах, як SNAP, федеральний уряд встановлює розміри виплат і більшість правил відповідності, але штати можуть змінювати деякі правила відповідності, і більшість штатів користуються цими можливостями. У програмі Medicaid

федеральний уряд встановлює як обов'язкові, так і необов'язкові категорії покриття, тобто категорії людей, яких повинні покривати програми Medicaid на рівні штатів, але штати мають гнучкість у виборі того, чи покривати людей, які належать до цих категорій. Кількість людей, що покриваються програмою Medicaid, значно відрізняється в різних штатах, оскільки штати мають гнучкість у виборі того, чи покривати людей з цих категорій. Федеральний уряд також визначає набір основних медичних послуг, які повинні покриватися програмами Medicaid на рівні штатів, і набір необов'язкових медичних послуг, які можуть покриватися на рівні штатів [48, с. 32].

Деякі програми соціального страхування, такі як соціальне страхування та страхування по безробіттю, з'явилися після Великої депресії. Інші були створені між серединою 1960-х і серединою 1970-х років і включають Medicare ,Medicaid , Програму додаткового страхового доходу, Програму додаткової допомоги на харчування (SNAP; Medicare, Medicaid, the Supplemental Security income (Security income) program, Earned income Tax credit (EITC), Head Start та Спеціальна програма додаткового харчування для жінок, немовлят та дітей (WIC); три з них є новими, наприклад, Програма медичного страхування дітей (CHIP) та Податкова знижка на дітей (ПСК), яка була створена в 1997 році для надання субсидій, щоб зробити приватне медичне страхування більш доступним; були створені відповідно до Закону про захист прав пацієнтів та доступне медичне обслуговування, який був прийнятий у 2010 році і в основному впроваджений у 2014 році.

Поряд з цими програмами існують так звані автоматичні стабілізатори: коли попит зростає під час рецесії, вони розширюються без рішення Конгресу, щоб обслуговувати більше людей, а потім скорочуються, коли економіка відновлюється. Таким чином, вони допомагають пом'якшити зміни купівельної спроможності людей протягом бізнес-циклу, тим самим зменшуючи гостроту рецесії та сприяючи економічному відновленню (Lee

and Sheiner 2019). Це стосується, зокрема, інтерфейсу користувача, а також таких програм, як SNAP і Medicaid.

Пільги поділяються на чотири типи залежно від того, хто їх отримує. У Сполучених Штатах існує чотири типи пільг: пенсійні виплати; виплати у зв'язку із втратою годувальника; допомога по інвалідності; додаткові переваги.

Особливістю сучасної системи соціального страхування у Великій Британії є відсутність спеціалізованого органу, який би займався страхуванням конкретних видів соціальних ризиків. Натомість існує інтегрована програма соціального забезпечення, яка охоплює всі схеми соціального страхування. Відповідно, внески, які сплачують працівники та роботодавці, не диференціюються на різні цілі.

Таким чином, системи соціального страхування покликані забезпечити реалізацію конституційного права економічно активних громадян на матеріальне забезпечення в старості, що є основною системою соціального захисту в ринковій економіці, у разі хвороби, часткової або повної втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у разі втрати годувальника. Покликана забезпечити реалізацію конституційного права економічно активних громадян на матеріальне забезпечення у разі.

Міжнародний досвід свідчить, що на ефективність систем соціального страхування впливають два основні чинники: адекватність формального інституційного середовища та стабільний рівень соціального забезпечення. Метою України є розвиток комплексної системи соціального страхування, яка має формуватися в декілька етапів: по-перше, забезпечення мінімального набору базових соціальних страхових виплат, тобто мінімального соціального пакету, для всіх категорій громадян. Пріоритет має бути наданий забезпеченню базових гарантій доходу та доступної медичної допомоги. Після запровадження цих базових заходів можна переходити до наступного рівня системи соціального захисту в міру подальшого економічного розвитку та розширення фінансових можливостей.

3.3. Проблеми розвитку соціального страхування в Україні та шляхи їх вирішення

У сучасних умовах соціальне страхування розглядається як особливо важливий елемент процесу економічного розвитку та зростання. Воно базується на економічній активності суспільства, підвищує його добробут та створює умови для соціального прогресу. На сьогодні в Україні не розроблено ефективних механізмів забезпечення надходжень до державного бюджету та позабюджетних фондів обов'язкового страхування, що негативно впливає на рівень життя населення.

Слід зазначити, що система прогресивного прибуткового оподаткування, яка існує в більшості країн світу, виконує функцію найважливішого вбудованого стабілізатора, що дозволяє автоматично коригувати розмір оподаткування відповідно до зміни рівня ділової активності [16, с . 43].

Під час рецесії податкові надходження до бюджету різко скорочуються: якщо податки не збираються, значна частина населення опиняється за межею бідності, а менша частина економічних агентів, які залишаються на плаву, перераховують державі кошти у вигляді прямих і непрямих податків. Недоліком зростаючого дефіциту державного бюджету в такій ситуації є те, що значна частина національного доходу залишається в руках домогосподарств та бізнесу. А це, крім підтримки соціальної стабільності, відкриває для них додаткові можливості для збільшення споживчого та інвестиційного попиту, оновлення основного капіталу та виходу з кризи.

Механізм прогресивного оподаткування також впливає на інфляцію, але було б вигідно, якби цей механізм був доступний сучасній російській економіці: підвищення рівня цін без індексації податкової ставки збільшило б податкові надходження до бюджету, що призвело б до подальшого зростання цін [1].

Основна перевага прогресивного оподаткування полягає в тому, що все населення не зазнає його негативних наслідків і отримує діоксид вуглецю, а не форму соціального трансферту, тоді як такі заходи, як підвищення пенсій та заробітної плати в державному секторі, зачіпають лише окремі категорії громадян.

Низька якість безкоштовної медицини Всі останні реформи в галузі охорони здоров'я спрямовані на те, щоб фактично знищити безкоштовну медицину, зробивши її безцінною. Україна зараз перебуває в ситуації, не схожій на будь-яку іншу розвинену країну. Більшість приватних клінік працюють на платній основі. Це означає, що клієнти приватних клінік платять за своє лікування двічі: один раз податками, які сплачують вони самі або їхні роботодавці, а другий раз - грошима. Співфінансування страхування також допомогло б державі, якби пацієнти могли залишатися в безкоштовних медичних закладах, а державні медичні заклади долучалися до них і пропонували якісні послуги. Таким чином, були б доступні не лише державні, а й приватні кошти. Конкурентне середовище та ринкові механізми в секторі охорони здоров'я будуть сприятливими, загальні ринкові ціни на послуги знизяться, а система охорони здоров'я вийде на якісно новий рівень. [20, с .56]

Для України характерна відсутність фінансової складової в пакеті державної допомоги. Крім того, на соціальне страхування припадає відносно невелика частка. Вона становить менше 50 % від загального обсягу соціальних трансфертів.

Позитивні аспекти натуральних форм допомоги можуть бути пов'язані з пом'якшенням гостроти завуальованої проблеми. Дійсно, заможні та середньозабезпечені люди менш схильні розкривати свої доходи, ніж малозабезпечені, але більш схильні робити це, якщо вони готові платити за допомогу в натуральній формі. [5] Диспропорції у виплаті соціальних трансфертів є найбільш вираженими в українській пенсійній системі.

Фінансовий стан пенсійних фондів України характеризується зростаючим дефіцитом державного бюджету. Це загрожує стабільності пенсійної системи та соціальній безпеці країни.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є розвиток накопичувального компоненту пенсійної системи. Дохідність пенсійних заощаджень є низькою, а отже, їхня привабливість є низькою. Водночас, відсутність безперервного накопичувального компоненту означає, що можна зменшити неприйнятний розрив між заробітною платою типового представника середнього класу та пенсією, яку він отримує після закінчення трудової діяльності. Держава може і повинна забезпечити всім громадянам кошти на нормальне харчування, ліки, одяг та інші базові потреби. За відсутності накопичувального елементу цього можна досягти, лише сплачуючи всім, хто працює. Однак у майбутньому співвідношення між працюючими та пенсіонерами значно скоротиться.

Формування нового типу економічної системи пов'язане з поточною реорганізацією соціальної політики. В контексті ринкових перетворень в Україні вже було вжито низку заходів, зокрема Ліквідація командно-адміністративної та розподільчої системи управління, лібералізація економічної та зовнішньоекономічної діяльності, демократизація торговельних відносин. Сформовано недержавний сектор економіки, фінансово-банківські структури, валютний та фондовий ринки.

Водночас розвиток подій політичного та економічного характеру, в тому числі економічних зв'язків, призвів до помітного зниження обсягів виробництва в основних галузях народного господарства, зростання безробіття, руйнування соціальної інфраструктури та дефіциту енергоносіїв. Як наслідок, зросли потреби у виплаті заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат, знизився рівень забезпечення трудових і соціальних прав та гарантій населення.

Основною перешкодою для розвитку соціального забезпечення в Україні є значні відмінності в національному доході за регіонами та

секторами економіки; існування значного тіньового ринку праці, що знижує можливість адекватного рівня наповнення страхової частини фонду соціального страхування; стагнація нормативно-правової бази соціального страхування та відсутність страхових принципів і чіткого зв'язку між страховими виплатами та соціальною допомогою. нівелюються страхові принципи та чіткий зв'язок між соціальною допомогою, що знижує стимули до офіційного оформлення трудових відносин та повноцінної сплати внесків на соціальне страхування.

Досвід показує, що якість, доступність та доступність соціальних послуг в Україні є вкрай низькими, а видатки соціального бюджету на фінансування надання цих послуг покривають лише третину потреб. Забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина та наближення до європейських стандартів життя є пріоритетом для України в контексті політики європейської інтеграції.

Необхідно розробити правові, організаційні та фінансові механізми, які б гарантували реалізацію основних принципів соціального страхування. Удосконалення нормативно-правової бази створює сприятливі умови для взаємодії соціального страхування з юридичним, податковим та адміністративним правом, а також вирішує правові суперечності між ними. З огляду на вищезазначене, формулювання напряму модернізації системи соціального страхування передбачає визначення мети, пріоритетних цілей та завдань для їх досягнення [43, с. 13].

Модернізація системи соціального страхування в Україні має здійснюватися шляхом досягнення оптимального балансу між економічною ефективністю та соціальною відповідальністю. Простіше кажучи, система державних страхових фондів повинна забезпечувати максимальну компенсацію втрат застрахованих осіб у разі настання страхових випадків, мінімізуючи при цьому витрати на сплату страхових внесків для всіх учасників ринку.

Вищезазначені принципи є основою для побудови стратегічної моделі соціального страхування, органічно поєднаної з ринковою економікою.

Для того, щоб покращити поточне функціонування національної системи соціального страхування, насамперед необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу функціонування соціального страхування та привести її у відповідність до міжнародних стандартів;
- запровадити стимулюючий податковий режим для підприємств;
- запровадити державне медичне страхування, оскільки ефективний захист від соціальних та професійних ризиків може бути забезпечений за умови взаємозв'язку всіх видів соціального страхування;
- зміцнення стратегічних механізмів фінансування соціального страхування;
- розвиток добровільного страхування, в тому числі на рівні громади.

Тому використання відповідного зарубіжного досвіду є необхідним і, безумовно, корисним для вдосконалення вітчизняних фінансових механізмів соціального страхування та адаптації системи соціального страхування України до передових моделей розвинутих країн світу.

Показники та динаміка реальних доходів населення визначають рівень матеріального добробуту населення, його спроможність до споживання та захисту, а отже, якість та ефективність соціальної допомоги.

Умовою підвищення купівельної спроможності населення і, відповідно, зменшення навантаження на бюджет є розвиток ринку соціальних послуг, тобто ліквідація як утриманського, так і жорсткого принципів соціального захисту та реформування заробітної плати з метою її підвищення, одним із шляхів якого є передача частини коштів, акумульованих у державному бюджеті та позабюджетних фондах до фонду оплати праці, на фінансування соціального порядку денного, щоб громадяни могли без затримок оплачувати частину соціально значущих послуг.

ВИСНОВКИ

На основі отриманих даних можна зробити наступні висновки:

Інститут соціального страхування пройшов тривалий період становлення та розвитку. Це супроводжувалося вдосконаленням структури органів управління системою соціального страхування, якості послуг та процедур їх надання, а також формуванням базового закону для розвитку соціального страхування. Саме в СРСР були закладені базові основи сучасної системи соціального страхування у вигляді управління системою страхування, процедур участі громадян в управлінні системою соціального страхування та контролю за учасниками цієї системи. Однак розробка та становлення сучасних систем соціального страхування призвели до повного копіювання тогочасних принципів соціального страхування, а тому наразі необхідним є повний перегляд системи соціального страхування з метою подальшого вдосконалення цієї системи соціального страхування.

Враховуючи результати аналізу сутності соціального страхування, можна стверджувати, що сучасна система соціального страхування повинна виконувати наступні функції. Компенсаційну, перерозподільчу, профілактичну, захисну, компенсаційну, відтворювальну та стабілізаційну. Зрозуміло, що усунути соціальну нерівність між громадянами неможливо, але держава зобов'язана зменшити її гостроту і привести до прийнятного рівня, який дозволяє громадянам жити безпечно і гідно розвиватися.

Враховуючи, що категорія "соціальне страхування" пов'язана з категорією "рівень життя", основним напрямком соціальної політики має бути регулювання доходів населення. Для ефективного функціонування соціального страхування необхідно забезпечити соціальний діалог між суб'єктами інститутів соціального страхування - державою, найманими працівниками, профспілками, найманими працівниками та самозайнятими особами. Не менш важливим є розробка механізмів взаємодії соціальної

допомоги та соціального страхування для забезпечення соціальної справедливості. Слід нагадати, що основною метою соціального страхування є захист працюючих людей від соціальних ризиків, тоді як соціальна допомога - це підтримка найбільш вразливих громадян у суспільстві. Існує також необхідність посилення відповідальності держави як основного суб'єкта системи соціального страхування; працівників не лише за систему соціального страхування, а й за здоров'я та матеріальний добробут працівників у разі втрати продуктивності, роботи та виходу на пенсію.

У демократичному правовому суспільстві роль і здатність держави забезпечувати соціальний захист зосереджена на вразливих категоріях населення - інвалідах, дітях і людях похилого віку. Що стосується працівників, то питання їхнього соціального захисту все більше стає відповідальністю самих працівників та їхніх роботодавців. Це досягається шляхом залучення працівників і роботодавців до формування фінансових ресурсів та делегування функції управління цими ресурсами відповідним особам, встановлення прямої залежності розміру страхових виплат від розміру страхових внесків та тривалості (обсягу) виплат.

В результаті дослідження динаміки основних фінансових показників діяльності Пенсійного фонду України можна сказати, що Недотримання основних економічних законів при формуванні бюджету Пенсійного фонду призвело до значного дефіциту та спричинило суттєві зміни в структурі доходів і видатків. Аналіз діяльності пенсійного фонду виявив наступне Основною проблемою є незбалансованість дохідної та видаткової частин бюджету внаслідок інституційного порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від доходів та внутрішньої доданої вартості.

За таких обставин принцип загальнообов'язкового пенсійного страхування, визначений статтею 7 Закону України, не може бути реалізований. Що стосується обов'язкового фінансування з Пенсійного фонду, то стаття 7 Закону України "Про загальнообов'язкове державне

пенсійне страхування", яка стосується виплати пенсій та надання соціальних послуг в обсязі, передбаченому цим Законом, відкладається на невизначений термін до перетворення Пенсійного фонду на автономну та самоокупну організацію.

Пенсійні видатки в Україні стабільно зростають протягом останніх років і досягнуть приблизно 18% ВВП у 2022 році, що є найвищим показником у Європі. Процеси, що характеризують фінансове становище пенсійних фондів протягом останніх років, свідчать про їхню залежність від дотацій з державного бюджету. Власні адміністративні витрати Пенсійного фонду України потребують оптимізації та затвердження Верховною Радою України.

Пріоритетним напрямом модернізації структури державного управління системою соціального страхування є докорінна модернізація державної політики діоксину населення. Джерела життєзабезпечення населення є різновидом соціально-економічної основи зазначеної системи, яка забезпечує певний рівень споживання товарів і послуг, необхідних для життєдіяльності людини.

Показники та динаміка реальних доходів визначають рівень матеріальної продуктивності населення, його спроможність до споживання та захисту, а отже, якість та ефективність соціальної допомоги.

Умовою підвищення платоспроможності населення та зменшення навантаження на бюджет є розвиток ринку соціальних послуг, тобто ліквідація дотацій, а жорстким принципом соціального забезпечення є реформування заробітної плати з метою її підвищення, одним із шляхів якого є передача частини коштів до фонду оплати праці, до державного бюджету та до позабюджетних фондів, накопичених на сьогоднішній день Частину коштів, накопичених до цього часу, слід передати до фонду оплати праці для фінансування соціальних завдань. Дати можливість населенню без затримок оплачувати деякі соціально важливі послуги Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, на основі

проведеного дослідження можна зробити висновок, що в українській системі соціального забезпечення існує значна кількість проблем, які потребують нагального вирішення.

Вважаємо, що реалізація вищезазначеного напряму модернізації призведе до розвитку соціальної стратифікації як потужного макроекономічного механізму та регулювання цього процесу, а також зробить вагомий внесок у забезпечення соціального захисту населення та зменшення навантаження на соціальну сферу, яка завжди є збитковою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітика та статистика. *Державний центр зайнятості*. URL: https://www.dcz.gov.ua/storinka/analityka-ta-statystyka

2. Булигіна А. В., Загорська Д. М. Пенсійний фонд України та вдосконалення пенсійного забезпечення. *Бізнес Інформ.* 2020. № 7. С. 160–165.

3. Григораш Г. В., Григораш Т.Ф., Олійник В. Я., Субачов І. Т. Система соціального страхування зарубіжних країн: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 144 с.

4. Губар О. Є. Соціальне страхування у забезпеченні суспільного добробуту. *Фінанси України*. 2012. № 8. С. 130-136.

5. Братюк В.П., Панющик І.І. Теоретико-методологічні аспекти соціального страхування та його державного регулювання. *Причорноморські економічні студії.* 2017. Вип. 22. С. 26-31.

6. Березін С. Сучасні тенденції в реформуванні системи соціального страхування України. *Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія Економіка*. 2015. №3(168). С. 25-27.

7. Безугла В. О., Загірняк Д. М., Шаповал Л. П. Соціальне страхування : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 208 с.

8. Вальчук О.І. Етапи формування публічної політики в системі державного соціального страхування України. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2021. Вип. 21. С. 7-10.

9. Дудник Т. А., Євсєєнко В. О. Формування та розвиток соціального страхування в Україні. *Економічний простір.* 2017. № 45. С. 138-147

10. Західна О. Р., Шеремета Л. М. аналіз поточного стану пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений.* 2022. № 5 (105). С. 17-23.

11. Коцюбинська Є.Б. Сучасний стан соціального страхування в Україні. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу.* 2018. Вип. 2 (40). С. 33-36.

12. Крекотень І.М. Проблеми розвитку системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. *Вісник хмельницького національного університету.* 2015. № 4, Т. 1. С. 80-84.

13. Коваль О.П. Модернізація системи соціального страхування в Україні. аналіт. доп. Київ : НІСД, 2014. 38 с

14. Козоріз Г. Г. Соціальне страхування як елемент державної соціальної політики. *регіональна економіка*. 2016. № 1. С. 70-77.

15. Коротич О. Б. реалізація соціальної політики України в умовах реформування публічної влади. *актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2(50). С. 6-10.

16. Кулина Г., Налукова Н. Інформатизація сфери соціального забезпечення як необхідна компонента формування цифрової економіки. *Світ фінансів.* 2020. №1 (62). С. 95-106.

17. Квасницька р.С., Доценко І.О. Соціальне страхування: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Друкарня рута, 2019. 355 с.

18. Марич М. Г. Соціальне страхування : навч. посіб. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 176 с.

19. Міщенко Д.а., Міщенко Л.О. Удосконалення фінансування соціальної інфраструктури в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. №22. С. 13-16.

20. Надрага В.І. Соціальне страхування в системі регулювання соціальних ризиків. *Вісник економічної науки України.* 2014. № 2. С. 99-103

21. Надрага В.І. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як механізм компенсації соціальних ризиків. *Демографія та соціальна економіка.* 2014. № 1 (21). С. 145-157

22. Новосельська Л. І., Оліярник М. П. Напрямки вдосконалення системи загальнообов'язкового соціального страхування. *Науковий вісник*

Національного лісотехнічного університету України. 2006. Вип. 16.1. С. 438-441.

23. Нечаєва І. А. реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1634

24. Мерзляк А. В., Бубнов А. О. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2018. Вип. 1 (19). С. 1-14.

25. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-%D0%B2%D1%80#Text.

26. Офіційний сайт Фонду соціального страхування України. URL: http://www.fssu.gov.ua/

27. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: https://portal.pfu.gov.ua/

28. Осіпова Л. Особливості соціального забезпечення в умовах глобалізації економічного простору. *Вісник хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2020. № 1. С. 78–83.

29. Радецька О. О. особливості реформування системи соціального страхування в Україні. *Вісник хмельницького національного університету*. 2016. № 2. Т. 1. С. 172–174.

30. Сохань М.Ю. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як форма соціального захисту осіб із сімейними обов'язками. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2020. №2 (31). С. 65–68.

31. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід. *Світ фінансів.* 2014. Вип. 3. С. 163–172.

32. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії. *Інвестиції: практика та досвід.* 2016. № 22. С. 73-79.

33. Сидорчук А. А. Теоретичні аспекти державного соціального страхування. *Український соціум.* 2012. №3. С. 105-120.

34. Трунова Г. Поняття та ознаки загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Юридична Україна*. 2012. № 1. С. 70–74.

35. Тищенко О.В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: теоретично-правові проблеми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2014. Вип. 24. Т.2. С. 198–200

36. Трофименко М. Ю. Фінансові аспекти розвитку соціальної інфраструктури в Україні. *облік і фінанси*. 2018. № 4. С. 115-122.

37. Телічко Н. А. розвиток та оптимізація фінансового механізму соціально страхування в Україні. *Економічний вісник Донбасу.* 2014. №1. С. 104-109

38. Тулянцева В. А. Фонд соціального страхування України в загальній системі фінансування загальнообов'язкового державного соціального страхування. *актуальні проблеми держави і права*. 2018. № 81. С. 151–158.

39. Піхоцька О. М., Хом'якова І. С. Фінансування системи охорони здоров'я в умовах її реформування. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. № 12. URL : http:// www.dy.nayka.com.ua/pdf/12_2021/35.pdf

40. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 вересн. 1999 р. № 1105-xiV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text

41. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 2 березн. 2000 р. № 1533-iii. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text

42. Про внесення змін до пункту 1 додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 675: постанова Кабінету Міністрів України 27 грудня 2018 року №1142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1142-2018-%D0%BF#Text.

43. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text.

44. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 277 (із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 25 вересня 2019 р. № 846). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#Text.

45. Про затвердження Статуту Фонду соціального страхування України: постанова Правління Фонду соціального страхування України від 3 квітня 2015 № 8. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0008890-15#Text

46. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року №2464-Vi. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17.

47. Чечель А.О., Тарасенко Д.Л., Сухова К.К. реалії та перспективи розвитку соціальної сфери в умовах децентралізації. *Проблеми та перспективи розвитку державного управління в умовах реформування:* колективна монографія / заг. ред. Чечель А.О., Хлобистов Є.В. Бельско-Бяла (Польща): Вища школа економіки та гуманітаристики, 2017. С.272-287.

48. Чічкань М.В. До питання про загальнообов’язкове державне соціальне страхування як гарантію права на соціальний захист в Україні. *Юридичні гарантії забезпечення прав громадян на працю і соціальний захист*: тези доп. та наук. повідомлень учасників х Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків 9 жовтня 2020 р. / уклад.: О.М. Ярошенко, Н.Г. Орлова, О.В. Соловйов ; за ред. О.М. Ярошенка. Харків : Право, 2020. С. 522–524.

49. Шимків С. а. Зарубіжний досвід організації страхування від нещасних випадків: перспективи адаптації в Україні. *Фінансові послуги.* 2017. № 2. С. 42-44.

50. Чорна Л. О., Кудлаєнко С. В. Соціальна політика України: особливості та напрями розвитку. *Агросвіт*. 2018. № 18. С. 16-20

51. Digital distribution in insurance: a quiet revolution. Swiss Re. Sigma. 2014. №2. URL: http://media.swissre.com/ documents/sigma2_2014_en.pdf.

ДОДАТКИ

Додаток а

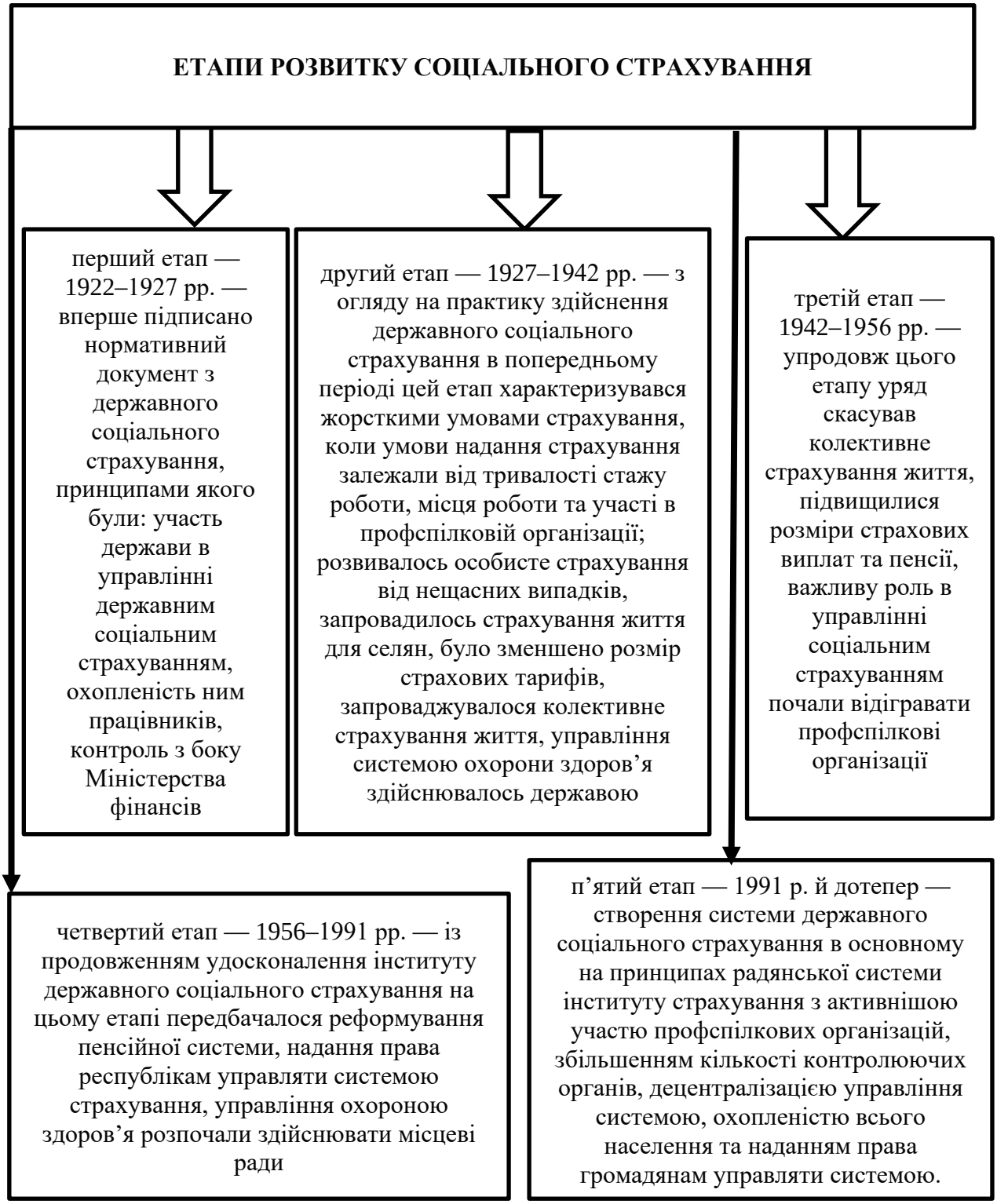

Рис. А.1. Етапи становлення та розвитку соціального страхування в Україні

Джерело: побудовано автором за даними [16, с.78].

Додаток Б

Таблиця Б.1.

Трактування поняття «соціального страхування»

автор	Визначення
О.П. Коваль	організаційно-економічний інститут захисту громадян від соціальних ризиків, що функціонує за страховим принципом, а систему соціального страхування – як сукупність інституцій та відносин, що забезпечують захист громадян від соціальних ризиків на засадах платності, солідарності та еквівалентності відшкодування. Науковець зазначає, що соціальне страхування є «винятково економічним інститутом, оскільки його об'єктом є майнові інтереси громадян, а механізми реалізації повинні базуватися на актуарному підході
О.В. Нікішіна	соціальне страхування є також і соціальним інститутом, бо передбачає надання соціального захисту працюючому населенню від соціальних ризиків, забезпечуючи таким чином реалізацію конституційно закріплених прав. Як інститут соціального захисту, заснований на соціальностракових відносинах, що забезпечує управління суспільними соціальними ризиками за допомогою механізму перерозподілу коштів, зібраних на ці цілі й акумульованих у спеціалізованих автономних страхових фондах, розглядає соціальне страхування
В.Д. Роік	в умовах ринкової економіки соціальне страхування є основним інститутом соціального захисту, головним завданням якого є забезпечення конституційного права економічно активних громадян на матеріальне забезпечення у старості, у разі хвороби, повної чи часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття
Ю.А. Акімова	соціальне страхування розглядає як встановлену, контрольовану і гарантовану систему забезпечення, підтримки людей похилого віку, непрацездатних за рахунок державного страхового фонду, а також колективних і приватних страхових фондів
Н.А. Вігдорчик	інститут збереження життєвого рівня працівників від ризиків його втрати, зазначаючи, що, «якщо завданням соціального страхування є забезпечення у разі соціальної потреби, то керівним принципом цього інституту повинен бути намір зберегти життєвий рівень працюючого населення у всіх ситуаціях потреби»
Г.І. Андрющенко	соціальне страхування розглядає як форму соціального захисту населення від різних соціальних ризиків шляхом колективної солідарності відшкодування збитку [9, с. 16].

Джерело: згруповано автором.

Додаток В

Таблиця В.1.

Показники, які характеризують сучасну ситуацію у діяльності Пенсійного фонду України, 2022 рік

Кількість платників страхових внесків до Пенсійного фонду України, тис. осіб	**Кількість пенсіонерів, тис. осіб**	**Співвідношення пенсіонерів до платників, %**	**Середня заробітна плата, грн**	**Середня пенсійна виплата, грн**
13491,3	13639,8	101,1	3377,0	1470,7

Джерело: складено автором за даними [27].